

VERITATIS IMAGO

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik online

www.veritatisimago.hu

2018/1.

VERITATIS IMAGO

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik online, negyedévente

2018/1.

www.veritatisimago.hu

Főszerkesztő
Nagy Imre

Szerkesztőségvezető
Medgyesi Konstantin

Tematikus szerkesztők

Bíró-Balogh Tamás
Forgó Géza
Mód László
Nátyi Róbert
Pópity Dániel
Tóth Benedek
Tóth István
Varga András
Varga Sándor
Vukov Anikó Veronika

Technikai szerkesztő
Czukor Péter

Szerkesztőségi koordinátor
Hegedűs Anita

A tanulmányok lektorai

Medgyesi Konstantin
Szajbély Mihály
Tóth István
Vészits Andrea

Logóterv
Magyar Milán

Szerkesztőség
Móra Ferenc Múzeum
Szeged, Roosevelttér 1-3.
E-mail cím: info@veritatisimago.hu
Telefonszám: +36 62 549 040

Kiadja
Móra Ferenc Múzeum (Szeged, Roosevelttér 1-3.)

Felelős kiadó
Fogas Ottó igazgató

TARTALOMJEGYZÉK

MÓRA A BALATONNÁL

BÍRÓ-BALOGH TAMÁS: „Jé, de hegyeset köpött a Móra” – Móra Ferenc 1926-os balatonboglári nyara1

MÓRA ÉS A POLITIKA

MEDGYESI KONSTANTIN: Szemelvények egy szenvedélyes flört történetéből – Móra és a politikai küzdőtér.8

MÓRA ÉS SZEGED

CSIZMADIA EDIT: A szépségkereső Móra Ferenc – A Szegedi Műbarátok Köre 1917. évi pünkösdi kiállításának dokumentumai a Somogyi-könyvtár gyűjteményében.19

KOVÁCS-KRASSÓI ANIKÓ – MEDGYESI KONSTANTIN: Móra Ferenc múzeumigazgatói karakterisztikájához – Egy Somogyi Szilveszter polgármesterhez írott levél értelmezése. 25

MÓRA ÉS A MAGYAR NYELV

VÉSZITS ANDREA: „... nagyon szeretem a nyelvet, amin élek...”34

„Jé, de hegyeset köpött a Móra” – Móra Ferenc 1926-os balatonboglári nyara

Bíró-Balogh Tamás*

* Szegedi Tudományegyetem

Kulcsszavak

Móra Ferenc
Szivárvány, író
Balatonboglár
irodalomtörténet

Ferenc Móra
Szivárvány
writer
Balatonboglár
History of Literature

Absztrakt

Móra Ferenc több nyarat is a Balatonnál töltött. Ezek között vannak ismertebb nyaralások, amikor is regények vagy szerelmek születtek a tó partján. Az 1926-os nyár nem ilyen. Egy nemrég előkerült ritka dokumentum azonban segíthet abban, hogy az életrajz ismét pontosabb lehessen, s újabb részletekkel gazdagodjon. Alábbiakban ezt a dokumentumot ismertetem, legyen ez egy kis adalék a Móra-monográfiához, bárki is írja meg majd azt.

1

Móra 1926 júliusában járt Balatonbogláron, de természetesen korábban kezdte tervezni és szervezni a balatoni pihenését. Június elsején kérte levélben Szentiványi Róbert segítségét: „*De ha maga Attila jelentkezne is, mégis csak kiviszem a szabadságom, legföljebb egy-két napi késéssel vonulok be a megtalálhatatlanság paradicsomába. (Már t.i. a hol engem nem lehet megtalálni.) A kvártélyt azonban minden esetre június 15-től méltóztassék a számomra kivenni, — azt, a melyiket Professzor uram megfelelőbbnek talál. Minden esetre olyan szállást, a hol takarítást is kapok, mert én semmiféle takarításhoz nem konyítok, legföljebb csontvázakéhoz, azokéhoz is csak ezeröttszáz éven túl*” (Lengyel 1976: 49). Szentiványit, aki ekkor Balatonboglár plébánosa volt, Móra Szegedről ismerte: Szentiványi Róbert (1880–1961) hittudományi író, írástörténész, teológiai tanár 1924-től a szegedi egyetem magántanára volt, akinek alakját a boglári emlékeit is felidéző tárcájában is megörökítette, mint „*Isten szíve szerint való nagy pap, aki belül viseli az uriumot és thummimot*” (Móra 1932: 3). Következő levelében, június 21-én már arról számol be, hogy befejezte a munkát, tehát hamarosan indulhat a Balatonhoz: „*végre sikerült leráznom a nyakamról az utolsó őst is, aki a szőregi kubikgyödrökből felkapaszkodott s hozzá foghatok az úti szedelődzködéshez. Szombaton, de legkésőbb vasárnap érkezem, a menetrendnek még eddig nem értem rá utánanézni. Szíves engedelmével*

megtáviratozom, mikor érkezem, hogy a szobám rendben várjon. / Halálosan fáradt vagyok testben, lélekben s alig várom az ismeretlenség ismeretlen csöndjét és magányát” (Lengyel 1976: 51). Móra levele szerint „szombaton” vagy „vasárnap” indult, tehát június 26-án vagy 27-én, és egy szintén Szentiványinak, de már a nyaralás után, július 28-án küldött levélből azt is tudjuk, hogy július 26-én tért vissza a pihenésből, és a közben eltelt „balatoni négy hetet” Szentiványi Árpád utcai balatonboglári házában töltötte el (Lengyel 1976: 52-53). Visszaemlékező írása szerint az utca „*tán még most is őrzi az emlékemet*”: „*csúnya esős nyár volt, feneketlen dágvány az Árpád utca. Egy este ott ragadt a fél sárcipőm a kocsiót degetjében. Mint praktikus ember, mire szárazra vergődtem, lehúztam a másik kalucsnit is, és utána hajítottam az elsőnek. Csak otthon vettem aztán észre, hogy nem is ragadt le az első, csak a lábamhoz tapadt hozzá. Az elhajított kalucsnira értem, hogy őrzi az Árpád utca. Majd egyszer kiássa valamelyik kollégám, mint Galerius császár szandálját*” (Móra 1932: 3).

Kérdés persze, hogy mivel töltötte el ezt a hónapot. Móra kikapcsolódni ment, de tudjuk, hogy van egy embertípus, aki az ún. kikapcsolódását is munkával tölti. Persze Móra is ilyen volt. Régészként indult pihenni, de a pihenés alatt íróként dolgozott.

Régésként ugyanis nem tudott. Pedig megpróbálta, a boglári Várhegyen akart kutatni: „Már a vonatból kinéztem magamnak, hogy azon töröm én ki a nyakam, ha lehet. A vasút felé néző szakadékos oldalán olyan foltokat láttam feketélni, amiket a bronzkori ősember hagyhatott ott. Úgy gondoltam, hogy kötéllel leereszkedem én odáig, s megpiszkálom a hamut, mit hagytak benne az akkori politikusok, akik bronzbaltával verték fültövön egymást. [...] A második héten aztán megkaptam a Várhegy urától a belépőjegyet. [...] Egyszer a Várhegyen bogarásztam, észrevettem, hogy reves embercsontokat kapálnak ki a munkások a szőlőben. Persze hogy roppant izgalommal siettem Gaal Gasztonhoz. Tessék, jól sejtettem én. Ha szerencsénk lesz, még az ősz tökmagot is megtaláljuk. Már csak a haját természetesen, mert a belét megették az esőcsinálók. Biztosra vettem, hogy ő is örülni fog a dolognak. Hiszen vitrinben tartogatta azokat az őskori edényeket, amiket, gondolom, a kastély kapujában találtak valami építkezés alkalmával.

– Tudod-e, méltóságos uram, mi van a szőlőben?

Fanyar mosollyal válaszolt:

– A csontokra gondolsz, ugye? Tudod, Ferikém, én azt tartom, hogy amit az Isten a föld alá szánt, legjobb azt otthagyni.

– Igazad lehet – mondtam elkeseredve. – De hát miért nem hagyatod ott a krumplit, mikor azt is a föld alá szánta a Teremtő?

Ezen aztán szívből elnevette magát.

– Hát ha szüret után eljössz, majd beszélhetünk a dologról.”

Móra boglári irodalmi működéséről kevesebbet tudni, bár családi levelezéséből némi információnk erről is van. Feleségéhez írta július 12-én: „Pedig amúgy nagyszerűen érezném magamat. Rájöttem, hogy nincs pompásabb fekvőhely a jól gondozott szalmazsáknál, nem gondolod, hogy jó volna az új lakásban is bevezetni? Hogy híztam-e, nem tudom, de fogyni semmi esetre se fogytam, az ábrázatom pedig szép lilába játszó vörös-fekete. S ami mindnyájunk szempontjából legfontosabb – a kis logarlécet is beleértve – a munkakedvem is megint megjött s megszabadultam attól a depressziótól, ami otthon állandóan kínozta: t. i. hogy már nem tudok dolgozni. Már írtam vagy nyolc tárcát, de gyűjtögetem őket tartaléknak s csak egyesével küldöm a Világ-nak” (Kőhegyi-Lengyel 1987: 332-333).

Ezt a „vagy nyolc” írást azonban sajnos jelenleg nem lehet azonosítani. Átlapozva a Világ című napilap következő pár hónapnyi számait, tematikus utalást nem találtam Boglára, de a Balatonra vagy egy nyaralásra vonatkozó mondatot sem. Az egyik tárcában ugyan szó esik egy meg nem nevezett vidéki fürdőhelyről, de maga a tárca már teljesen másról szól. Ráadásul az azonosítást az is nehezíti, amit maga Móra árult el munkamódszeréről: „előre dolgozott”, több írást megírt, amiket elszórva küldött csak a lapnak.

Egy írását mégis ismerjük, amit itt írt; ez viszont éppen hogy nem a Világ hasábjain jelent meg. Nemrég került birtokomba a Szivárvány c. ún. alkalmi lap – saját megnevezése szerint: „röpirat” – vélhetően egyetlen száma, amely a címfej szerint Balatonbogláron, 1926 augusztusában jelent meg, és Rác Endre szerkesztette.

Ennek a két lapból álló, tehát mindössze négyoldalas kiadványnak több írása is Mórahoz kapcsolódik. Azt is lehetne mondani, ő a „nagy név”. Már a címdalton – Sümegi Vilmos *A Balaton jövőjéről* című cikke alatt – következik Móra tárcája a tárcarovatban. Ezt – mint lényegében ismeretlen Móra-írást – érdemes teljes terjedelmében újraközölni:

Boglári éjszaka

Ahogy bekéredzett nyitott ablakomon a sötét és mellém feküdt a szalmazsákokon titkos neszeivel, eszembe jutott, hogy negyvennyolcadik születésem-éjszakája van és hazaszaladtam egy kicsit az elhagyott esztendő utcájának az elejére. Nem igen szeretem különben az ilyen szentimentális utazásokat, mert fáj rozoga csónakkal visszafelé úszni az ifúság kék vizeire és fehér fejet hajtani a fényes, fekete hajú napok ölébe. Most mégis erőt vett rajtam a legmohóbb nosztalgia és el kellett futnom a Balatonpartról a nyárej csillagfényes felbőhájóival, elomlott életem romvárosába és előkaparnom a kun puszták homokja alól fiatalságom apró cserepeit.

Megjártam a görbe kis utcát, amelynek füves árokpártján – ó, szomorú fátum! – első meséim mondogattam, egyinges parasztfiúcska, vertfalú házak mesetudatlan szegény asszonyainak, akik ölükbe szedtek és aranykrajcárral bélelték ki rongyos kalapomat. Szalmás istállóknak küszöbén a Ráday-viselt vén lókötő ölében is ültem, aki – milyen furcsa – először tanított a Máriácska nevének ájtatos tiszteletére. Az asztalosműhelyt is megtaláltam, ahonnan fakoporsók oldalára való aranybetűket loptam ünneplő ruhámat ékesíteni és megtaláltam a lélekjárásos, zimankós téli hajnalt is, amelyen kenyérsütögető szülém kemencéjéből orzott parázzsal összeégettem a tenyerem, hogy ne kelljen minisztrálni mennem, mert borzadtam üreg templomunktól, amely hideg volt és sötét, mérgesen néztek le faláról a nagyszakállú szentek és úgy villogott az örökmécs vörös világa, mint a mesebeli király egy szeme. Az élesztőszagú boltokban is jártam, lisztes zsákok voltak az ajtóban és fekete ostor nyelék a nemzetiszín pántlikákkal és rejtelmes stelázsik méhéből szedte elő micisapkás ember a halcukrot. Az első padban ültem, mint ijedtségemű, kócos és sápadt gyerek, a pad alatt olvastam a Szép Meluzinát és lobbót vetett az arcom, mikor először írtam fel a nagy táblára ezt a szót: amor és arra gondoltam, hogy ebben benne vannak az én nevem betűi. Megint jártam az apró ablakok alatt, amelyeken belesvén, egy fehér ruha ha megvillant a lámpafényben, forró lett a fejem és megint aludtam holdas estén az ecetfás temetőben a bádög-Jézus lábánál és megint gyűlöltem az életet a kemencepárás, édeskáposzta-szagú, beragasztott ablakú szobánkban, a tarka dunna alatt összeemelegedve a fekete macskával és

megint mezítláb kergetett ki az ördög meghalni a hóba, amely nagy fehér abroszként feküdt meg az udvart – és hát igen, most megint náthás lettem, mint akkor, tizenöt éves koromban.

Nem baj no, ebből már nem lesz vers, mint akkor – az első vers, de szép mi, istenem, de szép! (Nem a vers, hanem az, ahogy aláírtam: M. F. költő!) Nem, most már nem lesz vers, csak föl kell kelni teát csinálni és duplán önteni bele a rumot, mert hűvöset lehel a negyvennyolcat kezdő embernek az éjtszaka és kifárasztott ez az út holt fiatalságom körül.

Az első vers után volt-e még valami? Nem hiszem, hogy attól kezdve az unokám születéséig történt volna valami. Járás lépcsőkön, amelyek sehoval se vittek és utazás vonatokon, amelyek sehoval sem érkeztek meg: ez volt az egész. Se örvényen, se förgetegen, csak szelcsönd lomha vizeken és hajóm törése nélkül jutottam el Robinzon szigetére, ahonnan immár se té, se tova. Az utolsó fehér vitorla talán most siklik el szemhatárom peremén, az élet ködlik el rajta utolsó sugaraival, – úgy, öreg Robinzon, nézz utána sokáig a Várhegyről és sóhajts, vagy sírj, vagy tombolj, olyan mindegy az.

Hiszen a vége csak az lesz, hogy le fogsz mászni a szikláról, könyvekből erdei vigvámodba és ásítózva várod a marcona indiánt, az öregséget, aki hason csúszva közeledik feléd a mangrove-bozótban és csontkezében magasan subogtatja sohasem hibázó tomahawkját.

A *Boglári éjszaka* Mórával azonosítható elbeszélője állítása szerint éppen 48. születésnapján írja sorait, azaz július 19-én, Móra ottlétének negyedik hetében, egy héttel hazaindulása előtt. Apópjá maga a születésnap és a kor múlása, a Balaton és Boglár itt csak a keret, és egy Mórára oly jellemző asszociációval máris másról kezd beszélni, a Balatonpartról egyenesen a gyermekkorába fut vissza, és a fiatalságról, az írásról, az első versről ír. Jellegetes Móra-tárca.

A harmadik oldal egyik cikkéből pedig további részleteket tudhatunk meg Móra boglári pihenéséről. A *Móra Ferenc előadása* című tudósítás arról számol be, hogy egy jótékonysági gálán ő is fellépett. Az estet „*impozáns külsőségek között*” a Vasúti Vendéglő nagytermében tartották, azt „*zsúfolásig megtöltött estélyi ruhás közönség*” előtt, akik asztalainál helyet foglalt – többek közt – Gaal Gaszton helyi nagybirtokos, a magyar nemzetgyűlés volt elnöke, Sümegi Vilmos, a Magyar Lapkiadók Szövetségének elnöke, akinek itt volt nyaralója, Szentiványi Róbert, szegedi egyetemi magántanár és boglári lelkész, „Buday dr. egyetemi tanár”, azaz Buday Árpád régész, valamint más „*helybeli notabilitások [...] és az ország minden tájáról összegyűlt nyaraló közönség*”. A műsorban több produkció is volt, leginkább helyi zenés és színpadi előadások, amelyeknek előadói „*iparkodtak is tudásukhoz mérten művészt nyújtani*”, viszont az est „*clouja természetesen Móra Ferenc előadása volt. Az illusztris író tolltermékei nyomán jólismert kellemes magyar humorral átszőtt előadása mindvégig a nagy író szellemének megfelelő meleg légkört teremtett a teremben, melynek közönsége*

tomboló tapsviharral köszönte meg a kellemes estét a nagy adakozónak, aki hatalmas géniuszát önzetlenül állította a jótékony cél szolgálatába.”

Móra későbbi visszaemlékező írásából azt is tudjuk, miről beszélt: „*borzasztó destruktív előadást tartottam. Annak a hiteles történetét mondtam el – úgy látom, mint most –, hogy a bronzkorban miért verték agyon egymást a várhegyi emberek meg a fonyódi hegy emberei. Azért, mert az esőcsinálók nem tudtak megegyezni abban, hogy a hegyesebb végéről kell-e feltörni a tókmagot vagy a szélesebből*” (Móra 1932: 3). Célját pedig, miként az egész jótékonysági rendezvény is, elérte: „*A fényes külsőségek az anyagiakban is éreztették hatásukat, hiszen csak körül-belül is 3–4 millióra tehető az az összeg, ami Boglár közönségének példás áldozatkészsége és társadalmi harmóniája gyümölcseként a Hősök Emlékműve javára összegyűlt*” (Móra 1926). (A balatonboglári templom mellett a hősi emlékművet a község előljárósága végül csak tíz év múlva, 1936-ban tudta felállíttatni.)

A lapban még két cikk említi Mórát: ebből az egyik csak egy felsorolásban hozza mint ismert boglári nyaralót, a másik azonban egy „*fantasztikus*” történetben szerepelteti. Dr. Goitein Gábor írta *Balatonboglár húsz év múlva* című humoros jövővíziójában (Goitein 1926: 2–3.): „*Épp egy félórával ezelőtt szállt ki a berlin-balatoni hydroplanból Móra Ferenc, a Szépművészetügyi miniszter. Ő köszöni meg a kormány nevében a zenekarnak azt a nagy dicsőséget, amit a magyar névnek odaát szereztek.*” És jelen esetben nem a balatonboglári zenekar jövőbeli sikere a fontos, hanem az, hogy a szerző Mórát politikai pályára tereli és egyenesen minisztert csinál belőle. Ez azonban csak elsőre meglepő. A cikk írója, Goitein Gábor dr. (1885–1963) kaposvári ügyvéd, szerkesztő 1926-ban jól emlékezhetett Móra 1919-es Tanácsköztársaság melletti politikai szerepvállalására, de nem ítélte el emiatt; nem is tehetette, hiszen Kaposvárott – szabadkőműves szerkesztőként – ő szintén szerepet vállalt az 1919-es eseményekben, s ez is összefűzte őt Mórával. Ugyanis Móra első, 1926. január 24-én tett kaposvári látogatása és előadása után mély barátság alakult ki köztük, melyre az 1926-os boglári találkozások is ráerősítettek (Wallinger 1967: 96–117). 1932-ben megjelent *Két kerítés között* című kötetéhez pedig Móra írt előszót. (Fia szintén ismert alakja a Móra-irodalomnak. Goitein György [1911–1945] tanár, irodalomtörténész gyerekként ismerte meg Mórát. 1926-ban éppen Bogláron nyaraltak és a fiú naplót vezetett, melyben megörökítette az íróval történt találkozásait. Ebből tudjuk, hogy Móra beszélt nekik a cserkészek, pontosabban a cserkészvezetők bírálatáról, mesélt tanári emlékeiről, melyek később tárca-témákká lettek, és a tizenöt éves naplóíró megörökített egy közös hajókirándulást is, amelyet július 22-én tettek a Kisfaludy gőzösön Fonyód és Badacsony érintésével Keszthelyre, ahol beültek egy kávéházba, ahol „*tojást, sajtot, fagyaltot, majd cukrászsüteményt*” ettek (Wallinger 1966: 13). „*Móra bácsi*” a visszafelé úton is „*sok mindent mesélt*”. A kamasz számára nagy élmény volt az ismeretség, később is leveleztek, sőt pár év múlva Goitein György írja majd az első Móra-„*monográfiát*”: az 1934-ben

megjelent *Móra Ferenc, az író* című disszertációjához maga Móra szolgáltatott anyagot.)

3

Móra tehát olyan népszerű volt Balatonbogláron, hogy egy pihenős nyaralás alatt nyilvános előadás tartására kérték föl (melyet tomboló tapsvihár követett), egy alkalmi lapba kértek tőle írást, és ebben az alkalmi lapban még a jövőjét is megírták, hogy majd miniszterként Berlinből – hová máshová – a Balatonra utazik repülőgéppel.

Erről a sztárságról ő maga is beszámolt a feleségének írott és már idézett, július 12-i levelében: „Nem maradhatok itt tovább, mert máris alig bírom a helyzetet. T.i. a népszerűséget. Addig csak megy a dolog, míg ismeretlen hölgyek köszöntgetnek az embernek s míg szeretetreméltóan mindenféle kenőcsöket ajánlgatnak a leégett vállam orvoslására, azzal, hogy ők nagyon szívesen vállalkoznak ápolásra. De az mégis kellemetlen, hogy az a tömör ember, aki itt nyüzsög, mind tudja, hogy én milyen szívart szívok, hogy aludtam, mit ettem, mikor voltam fürdeni, hány órákor megyek a postára stb. Kivallatnak pincért, borbélyt, háziasszonyt a szokásaimról s minduntalan az az érzésem, hogy egy kémektől körülvevett diplomata vagyok. Sakármerre sétálok Fonyódtól Lelléig, a Buday Árpád szegedi e. tanár jogász fia – leginkább ő szokott elkísérni – mindig konstatalja: – Tetszett látni? Összesúgtak. Ezek is fölismerték Móra bácsit.

Ti persze ezen mulatni fogtok s nem hiszitek el, milyen kellemetlen érzés az, ha nagyon erős a bagó és szeretne az ember köpni, de nem mer, mert meglátja valamelyik olvasó és az uzsonna-kávénál arról traccsolnak, hogy »jé, de hegyeset köpött a Móra« (Kőhegyi-Lengyel 1987: 332).

Móra itt persze ironizál, ugyanakkor népszerűségére jellemző, hogy nemcsak a köpései, de még az ásitásai is beszéd-, sőt médiatéma voltak. Legalábbis Karinthy Frigyes szerint, aki a Móra ötvenedik születésnapjára készült cikkben azt nyilatkozta a Délmagyarország újságírója számára: *„A napokban zsúfolt villamoson utazva, belenéztem egy útítársam újságjába. Szórakozottan olvastam az egyik cikk címét, amely így szólt: Megfilmesítik Móra ásitásait. Ma már tudom, hogy csak szórakozottságomban olvastam így a címet, mert Móra ásatásairól van szó. Akkor azonban csodálkoztam ezen a népszerűsége, de hamarosan megnyugtattam magam, és teljesen indokoltnak tartottam a dolgot, mert szerintem Móra ásitásai mulatságosabbak, mint ha más szellemeskedik” (Lengyel 2003: 105-109).*

A feleségének írott levelében említett, és Fonyódtól Lelléig Mórával együtt sétálgató jogász fiú nem más, mint Buday György, a későbbi világhírű fametsző. A balatoni nyár után azt a feladatot kapta barátjától, Jancsó Bélától, hogy készítsen interjút Mórával. Buday azonban nem vállalta a feladatot: *„A Móra-interjúért előbb kellett volna írni, [mert] mikor leveled jött, ő [ti. Móra] már Váradon volt. De Szentimrei [Jenő] jobbat is írt, mint én írtam volna”,*

válaszolta Buday szeptember 3-án Jancsónak (Cseke 2006: 100). A fölkerés aktualitását a boglári, Mórával közösen töltött idők adhatták, de fontos megjegyezni, hogy Buday György gyermekkorától ismerte Mórát: apja, Buday Árpád régészprofesszor és Móra, a régész-író között már 1908-ban barátság szövődött. (Budayékról és Móráról több közös fotó is készült Bogláron – a jelenleg ismert négy fennmaradt felvételt Kürti Béla kutatta föl. Ezekon kívül még két képet ismerünk Móra boglári tartózkodásáról: az első Buday Árpádné felvétele, és a Balaton vize fölött keskeny stégen álló, papucsos, fürdőköpenyes, szivarozó Mórát ábrázolja – feltehetőleg nem véletlenül „a Színházi Élet standszépségsversenyén” indulók névsora mellett [Színházi Élet 1926: 68]. A másikat Péter László közölte: a kép „Balatonbogláron, Vermes Dezső villájában”, és rajta Móra baráti társaság közepén áll [Péter 1981: 29-34]).

Fenti levelet július 12-én küldte haza. *„Nem maradhatok itt tovább, mert máris alig bírom a helyzetet”,* írja ekkor, persze nem kevés öniróniával, maradt is még két hetet Bogláron. Ugyanezen a napon azonban egy másik levelet is meg kellett írnia – sajátos módon ismét csak a „népszerűség” miatt. Ez azonban ténylegesen kellemetlen volt számára, és levele bár kedélyes hangon szól, valójában egy vele kapcsolatos téves sajtóhíresztelés tételes megcáfolása. A cikk, amely Móra levelét közreadja, az alábbi felvezetéssel indul: *„A múlt héten egyik estilapban az a hír jelent meg, hogy a Fővárosi Könyvtár megüresedett igazgatói állására Wildner Ödön volt fővárosi tanácsnok mellett Móra Ferenc, a szegedi Kultúrpalota igazgatója is pályázik. A Magyar Hírlap kérdést intézett a Balatonbogláron nyaraló Móra Ferenchez, hogy igaz-e a hír, mire a következő választ kaptuk”,* majd következik a tipográfiaileg is elkülönített Móra-levele (Móra Ferenc nem pályázik a Városi Könyvtár igazgatói állására 1926):

„Kedves barátom,

második hete heverek Gaal Gaszton Várhegyén, a hónaljig érő fűben és azzal foglalkozom, hogy nézem a Balatont esőben és napfényben és igyekszem elfogni egy-egy muslincát. Tudniülk a regénytémák muslincáiból, amik otthon is körülzsibonganak, de ott nem tudok velük egyedül maradni, holott igen szorít már a kiadóval való szerződés. Ezért bújtam ide egyedül és gondolhatod, hogy újságot nem olvasok a magunkén kívül s abból is leginkább csak az időjárását.

Az estilap szép találmányáról ennél fogva csak a te soraidból értesültem – szeretnék cserélni a fantáziájával annak, aki a pályázói szándékot rám költötte. Életemben csak egyszer pályáztam: a szegedi Kultúrpalotához, akkor is parancsra és hiszem az Istent, hogy többet már nem pályázom ebben az életben.

Aztán meg, hogy kerülne Saul a próféták közé és mit csinálnék én falusi kutya létemre a nagy városban, ahol még szekér sincsen, amelynek alája húzódnának. Okos ember való oda, barátom és közlő kiderülne, hogy én nem vagyok az. Ennyi magamhoz való eszem mégis

csak van. Aztán meg vasúti jegyváltásnál sem furakodtam azok elé, akik régebben vártak, inkább lemaradtam a vonatról, s még ha lett volna is ilyen szándékom, éppen Wildner Ödön útját sehogy sem keresztezném. De meg hogy is hagynám el az én kis Kultúrpalotámat, ahol minden rajta a kezem szennye s hozzá éppen most, mikor a szobámat kifestették újra: pompeji vörösre – alig várom, hogy láthassam már.

Az Isten az én kis kenyérem Szegeden tette le: hát már csak ott eszem meg, ami kevés még hátra van belőle.

Szeretettel köszönt mindnyájatokat:

Balatonboglár, július 12.

Móra Ferenc"

Móra a levél után még két hétig maradt Bogláron – és még nyolc évig, haláláig maradt Szegeden.

*

Amikor évekkel később, Gaal Gaszton 1932-ben bekövetkezett halálakor visszaemlékezett erre a nyárra, emlékeit így vezette be: *„Nem tudom pontosan, hány esztendeje, mikor egy hónapot Bogláron töltöttem. Néhány kedves arcon kívül két tárgyi emléke is van a limbusomban annak a nyárnak. Az egyik egy kis selyemzászló, gomblyukba való, gombostű nyele van, s három titokzatos betű ráhímezve. Az a boglári kultúrnök klubjának a jelvénye volt, amelynek engem is tagjává fogadtak ezzel a zászlócskával, de nem avattak föl, s így a történelem számára ennek is csak a neve marad meg, mint az eleuziszi misztériumoknak.”*

A másik egy névjegy, a Gaal Gaszton kézírásával. Ez a szövege: *"Móra Ferencnek megengedem, hogy akkor sétáljon át a Várhegyen, mikor akar. Gaal Gaszton"* (Móra 1932: 3).

De ahogy 1926-ban szüretkor sem ment vissza, később sem sétált többet a boglári Várhegyen. Balatonboglár rövid epizód volt, valóban csak egy dolgos nyaralás.

IRODALOM

Cseke Péter (szerk.) (1976): *Buday György és Kolozsvár. Álom egy Solveig-házról. Esszék, tanulmányok, levelek, visszaemlékezések.* Kolozsvár: Komp-Press.

Goitein Gábor (1926): Balatonboglár húsz év múlva. In: *Szívárvány*, 1926. aug. 3., 2-3.

Lengyel András (1976): *A szegedi Egyetemi Könyvtár Móra-kéziratai. Katalógus és szövegközlés.* Szeged: József Attila Tudományegyetem.

Móra Ferenc 50-ik születésnapján (1929). Kosztolányi Dezső, Pásztor Árpád, Laczkó Géza és Karinthy Frigyes nyilatkozik a magyar mezők énekeséről. *Délmagyarország*, 1929. júl. 29. Újraközlő: Lengyel András (szerk.) (2006): *Ének a szegénységről. In memoriam Móra Ferenc.* Budapest: Nap Kiadó, 105–109.p.

Kőhegyi Mihály – Lengyel András (szerk.) (1987): *Móra Ferenc családi levelezése.* Kecskemét: Kecskeméti Katona József Múzeum.

Móra Ferenc előadása (1926). In: *Szívárvány*, 1926. aug. 3.

Móra Ferenc nem pályázik a Városi Könyvtár igazgatói állására (1926). In: *Magyar Hírlap*, 1926. júl. 13., 7.p.

Móra Ferenc (1932): Az utolsó látogatás a várúrnál. In: *Magyar Hírlap*, 1932. okt. 30., 3.p.

Péter László (1981): Móra Ferenc levelei Lászlóffy Mihályhoz. In: *Somogyi-könyvtári Műhely*, 1981/1., 29–34. p.

Színházi Élet, 1926. aug. 9–15.

Wallinger Endre (1967): Móra Ferenc ismeretlen levelei Kaposváron. In: *Somogyi Szemle*, 1967/1., 96–117.p.

Wallinger Endre (1966): Autogramja Móra Ferenc. Egy kisdíák naplója és egy író visszaemlékezése. In: *Ország-Világ*, 1966. aug. 31., 13.p.

JEGYZETEK

¹ Köszönöm a segítséget a Móra-ikonogárfiát készítő Kürti Bélának.

² A boglári csoportképen bal szélén Lászlóffy Mihály áll.

"Oh, how grand Mora has spat!" - Ferenc Móra's Summer of 1926 in Balatonboglár, Hungary

Tamás Bíró-Balogh

Ferenc Móra spent many summers at Lake Balaton, Hungary. These include more familiar vacations when novels or creations were born on the shore of the lake. The summer of 1926 is not like this. However, a recent rare document may help to make the biography better and more detailed.

Szemelvények egy szenvedélyes flört történetéből – Móra és a politikai küzdőtér

Medgyesi Konstantin*

* Móra Ferenc Múzeum, Szeged

Kulcsszavak

Móra Ferenc
politika
újságíró

Ferenc Móra
politics
journalist

Absztrakt

Móra Ferenc szociálisan érzékeny újságíróként kezdett erőteljesebben közéleti kérdések felé fordulni. Móra elemi igazságérzete a korai publicisztikájában is kitetszik, az 1910-es években a politikai vetületű ambíciók még markánsabbá váltak nála. Mint tudjuk, 1918-19-ben direkt közéleti szerepet is vitt; majd az ellenforradalmi korszak beköszöntével mély csalódottság alakult ki benne a politika iránt. Közéleti érdeklődése nem szűnt meg a húszas-harmincas években sem, de a korábbiakra jellemző szenvedélyes flörtöt már nem vállalta a nagybetűs politikával. A közügyek kommentálása élete vége felé megmaradt a titkos szerelmes levelek számára.

Móra Ferenc és a politikai szenvedély

Móra Ferencet a magyar közvélemény leginkább (gyermek)íróként tartja számon. Jól tudjuk persze, hogy tudós-régész, múzeumigazgató és lapszerkesztő is volt. Móra életútjának kevésbé vizsgált része szól a politikai jellegű diskurzusokról, noha a Kincskereső kisködmön szerzője mondhatni igaz szenvedéllyel viseltetett a közélet iránt, de a politika – mint látni fogjuk – nem „*viszonozta*” kellőképpen az íróember „érzéseit”.

A politikai szenvedély egy mély érzélem. Jellemzője, hogy világnézetek, ideológiák keverednek indulati elemekkel, tettvágygal, cselekvési törekvésekkel, változtatási szándékokkal. A politikai szenvedélyt egy adott életszakaszban szinte mindig csalódás követi, de a kiábrándultság érzülete ellenére a személyben jelen lévő politikai szenvedély végérvényesen csak a halállal szűnik meg. A politikai szenvedély a pszichében fel-feltörő érzés, intenzitása a mindennapi élet körülményeitől is függ. A félreértések elkerülése végett le kell szögeznünk: a politikai szenvedély megkülönböztetendő a hatalomvágytól. A két pszichés struktúra között lehetnek átfedések, de a cél más. A politikai szenvedély átfordulhat hatalomvágyba, de az alapérzés a közösség szolgálatának akarásán alapszik.

Egy szenvedély kibontakozása

Tanulmányunkban Móra Ferenc és a politikai szenvedély mint sajátos „*kapcsolatrendszer*” egyes aspektusait igyekszünk áttekinteni. Móra első politikai jellegű szövegei újságírói munkássága részeként maradtak ránk. Földes Anna, Móra monográfusa mondja: „*Az újságírás – de különösen a vezércikk-írás, – par excellence politikai tevékenység, és Móra publicisztikájának valóban perdöntő szerepe van az író árnyalt világnézeti és politikai profiljának megrajzolásában. Az érzelmi alapon választott közösségi hovatartozás, a hűség világnézete a Szegedi Napló szerkesztőségében politikai állásfoglalássá szilárdult. De mivel Móra valójában nem egy pártnak, hanem egy közösségnek volt elkötelezettje, szemlélete – és természetesen publicista állásfoglalása is – már a tízes években túllépett a függetlenségek kompromisszumokra hajló magatartásán, és a polgári progresszióval vállalt közösséget*” (Földes 1982: 194). Földes gondolatsorából már előljáróban emeljük ki: Móra még csak véletlenül sem simul bele a késődualizmus kompromisszumaiba, szövegeinek üzenete szerint alkotójuk határozott társadalmi változásokért kiált. Móra úgy utasítja el a közéleti kompromisszumokat, hogy személyiségét tekintve „*alkatilag kiegyező ember*” volt (Lengyel 2014: 91).

A Szegedi Napló publicistájaként írott cikkei által láthatunk bele abba a folyamatba, ahogy a közéleti gondolkodása formálódik, alakul. Ezen írások egyértelműen arra utalnak, s egyben nyilvánvaló módon azt bizonyítják, hogy a szerzőjük '48-as alapon a dualista rendszer radikális ellenzékéhez tartozik. Tisza István kormányzati struktúráját azért bírálja, mert szaktudás nélkül neveznek ki fontos pozíciókba embereket, magát a rezsimet „*korrupt rendszernek*” nevezi (Móra 1905a : Móra 1967: 7). Politikai kritikái egyben komoly társadalombírálatok. Hazugnak, hitetlennek és szívtelennek tartja a korabeli magyar társadalmat: úgy véli, a „*gazdagság*” szeretetet „*nem ismer*”; a „*szegénység*” pedig „*csak gyűlöletet ismer.*” (Móra 1905b : Móra 1967: 12). A vezércikkekben a politikával szembeni kiábrándultság és a cenzúra-öncenzúra dilemmája is hangsúlyos elem: „*Legokosabb nem politizálni, mert politizálni csak bérlapoknak szabad: bér-himnuszokat harsogni [...]. Aki nem eladó, az keressen magának más provinciákat [...]. A trágyatermelés témája sohase volt aktuálisabb, az olcsó takarmányozásról nagy lendülettel lehet cicerózni, s a poloskairtás problémája még mindig megoldatlan.*” (Móra 1906a : Móra 1967: 17).

A Ferenc József- és a Habsburg-ellenesség szintén kiemelt témát jelent Móra írásaiban. Egyik cikkében azt írja Ferenc József császár és királyról: „*soha nem volt érzéke az alkotmányossághoz*” (Móra 1906b : Móra 1967: 25). Történelmi távlatból visszatekintve láthatjuk: 1867 után Ferenc József törekedett az alkotmányos szabályok széleskörű betartására, de a szabadságharc időszakára történelmi referenciaként visszatekintő Móra Ferencben olyan elemi szintű ellenséges érzelmek voltak a királlyal szemben, hogy nem kívánta publicisztikáiban az objektív politikai elemző pózát felvenni, hanem indulati alapon fogalmazta meg ítéleteit. Erre példa az alábbi érzékletes leírás is: „*Virágba borul ez a szegény ország, s ami virágunk van, azt mind királyunk lábai elé szórjuk. Ő pedig büszkén, isteni méltósággal tapos rajtuk keresztül, s mikor elhagyja a magyar határt, a magyar király csizmáiról lerázza a mi legszebb virágainkat az osztrák császár*” (Móra 1906c : Móra 1967: 43). Későbbi írásaiban is visszatérő elem, hogy gúnyosan a „*legalkotmányosabb királynak*” minősíti Ferenc Józsefet (Móra 1912; Móra 1913).

1919-ben a monarchia (és persze a forradalmak) bukása után is ostorozza a néhai császárt: „*A nemzet apjának fogadta el ezt a kényurat, aki a szabadság torkát elvágta. Ez a nemzet még mindig nem érdemli meg a vértanúit, mert még a saját vérpadán is azokat sírja vissza, akik odajuttatták.*” (Móra 1919g : Móra 1967: 328). Amikor 1919 októberében leírja ezeket a Ferenc József elleni indulatos szavakat, akkor az persze már egy másik kor – ekkor már nem az ex-királyra haragszik, hanem az új, vagy pontosabban alakuló jobboldali kurzus szereplőire, de indulatainak közvetlen célpontja a múlt sérelmeiből fakadóan is lehetett még Ferenc József. Az „*ez a nemzet még mindig nem érdemli meg a vértanúit*” gondolat viszont adekvát válasz 1919 őszén a forradalmak leverését követő közhangulatra. E kérdéskörrel még bővebben szólnunk később.

Az 1917 előtti Mórát – a '48-49-es szabadságharc leverése miatti dühe folytán – éles orszellenesség jellemezte. Oroszországról mint a „*halál birodalmáról*” beszél (Móra 1906d : Móra 1967: 33). Cikkeiben II. Miklós orosz cár gyűlölt figuraként tűnik fel (Erre egy példa: „*A cár bujdosik*”. Szegedi Napló, 1906. szeptember. 28. : Móra 1967: 35-37).

A késődualista korszakban Móra számára a demokrácia fogalma nem bír érdemi jelentőséggel, nem tekinti alapvető értéknek – ez 1920 után döntő módon változik meg. 1910-ben így ír: „*Magyarországon sose volt hazugabb és mondvacsináltabb demokratság mint ma*” (Móra 1910 : Móra 1967: 93). Számára a magyar demokrácia igazi, példaértékű mintázata az 1840-es évek világa, a reformkor és a szabadságharc időszaka. Az 1910-es évek dimenziójában nála a „*demokrácia*” kifejezés csak egy korabeli közhely, éppen azért, mert a korszak fősodorbéli dualista politikusai hivatkoznak valamiféle ködös demokrácia ethoszra, ebből faladóan viszont Móra e fogalom mögött nem érzékel igazi értéket. „*A demokrácia Magyarországon roppant népszerűségnek örvend, majdnem akkorán, mint a király. Mert éltetni legalábbis éltetik annyit, mint öfelségét. Van úgyis, hogy együtt éltetik öfelségét és a demokráciát, és ez a legkedvesebb dolog a világon. Öfelsége nem bizonyos, hogy örülne neki, ha hallaná, de a demokrácia bizonyosan nagyon meg van ilyenkor tisztelve*” – írja 1912-ben (Móra 1912 : Móra 1967: 157).

A monarchia-korabeli időszakban Móra fejében, közéleti publicisztikai nyelvhasználatában központi érték kategória az igazságosságra való törekvés, az igazságkeresés szempontrendszere. Egy 1908-as írásban ezt az életérzést ekképpen fogalmazza meg: „*Az igazságkereső nem valami hatalmas ember, mert a hatalmas emberek nem sokat törődnek az igazsággal. Az igazságkeresőnek nincsenek hadseregei és nincsenek milliói. Az igazságkeresőnek nincs egyéb fegyvere, mint a maga igazsága, és nincs egyéb vagyona, mint az igazságba vetett fanatikus hite*” (Móra 1908 : Móra 1967: 68). Érdemes e fogalomhasználatot külön is kiemelnünk; Móra az igazságba vetett „*fanatikus hitről*” beszél. Amikor arról értekezünk, hogy Móra szenvedélyesen kötődött a közélet jelenségeihez, akkor legkevésbé sem nem hatalomvágyról vagy pártpolitikai érdekekről kell szót ejtenünk, hanem jóval inkább erről a fajta igazságkereső fanatikusságról, ami Móra nézőpontját mindig jellemzi. Politikai gondolkodása az évtizedek során formálódik, átalakul – főleg 1920 után –, de az igazságosságra való törekvés egész közéleti életútját karakterisztikusan határozza meg. Móra Ferenc gondolkodásában az igazságkeresés, az igazságosság olyan fogalom, ami nyelvi értelemben egyesíti, egy platformra hozza az egyenlőség és a testvériség történelmi súlyú kifejezéseit.

Az első világháború kitörése előtt Móra Ferenc politikai felfogása mindezen összetevőkből áll össze: 1848 mint közéleti referenciakeret, éles Habsburg-ellenesség, a Tisza István nevével fémjelzett korszak elítélése, a struktúra korruptnak bélyegzése, a dualista rendszer értékeinek relativizálása és az igazságosságra

való törekvés hangoztatása. Politikai tartalmú szövegeit vizsgálva egyértelműen kitetszik egy határozott társadalom-átalakító szándék.

1914-ben a már meglévő közéleti gondolkodási panelek új tartalommal bővülnek. A háborúellenesség súlyponti kérdéssé válik. 1917-ben írja e döbbenetes, sokkoló szavakat: „Huszonhárommillió ember – hát lehet nagyobb gonosztevő, mint akinek még ez sem elég ok a békekötésre? Megállott szívek és élettelen masszává fagyott agyvelők milliói... Új nemzedékek vágyát, erejét, lángját eszi meg a fű- és fagyókér” (Móra 1917 : Móra 1967: 257). A pacifizmus, az antimilitarizmus élete végéig meghatározó elem maradt Móra Ferenc közéleti gondolkodásában.

Mint a szerelem

1917-ben döntő változás történt Móra Ferenc életében: a szegedi múzeum igazgatója lett. Móra mint homo politicus számára azonban az 1918-as esztendő hozta el a fordulatot. A szegedi Nemzeti Tanács alelnöke lesz, lényegében az őszirózsás forradalom helyi eseményeinek az egyik főszereplője (Péter 1965: 83-187.; Földes 1977: 118-162.; Péter 1989: 65-87).

„Móra Ferenc, aki eddig nem sokat szerepelt a politikai életben a nagy nyilvánosság előtt, most szinte egyik pillanatról a másikra Szegeden a politikai élet élvonalába került” – írja Móráról szóló visszaemlékezésében 1918 őszének sorsdöntő napjairól Magyar László újságíró, Móra Ferenc egykori tisztelője, barátja (Magyar 1966: 94).

Vajda László irodalomtörténész szerint „a polgári forradalom előszele, majd vihara Mórát kisodorta múzeumigazgatói szobájából, de kisodorta a redakcióból is, ahol mint szerkesztő eddig is politizált, hiszen vezércikkeivel számottevő hatást gyakorolt a közvélemény alakulására — és odalökte agitátornak a tömegek sűrűjébe” (Vajda 1962: 97).

Az agitátor Móra részt vett a forradalom helyi tanácskozásain, nagygyűlésein. Az agitátor kifejezés mára igen atavisztikusnak hangzik és inkább rosszízű, ugyanakkor a fogalom használata annyiban jogos lehet, hogy az értelmiségi Móra a forradalmi eufóriában szinte belekábult az események folyamába. Agitátorként viselkedik, de mégis méltányosabb, ha azt állítjuk: hősünk 1918 őszén politikaformálónak lép elő és direkt szerepet játszik az őszirózsás forradalom szegedi történéseiben.

Felszólal az 1918. október 31-i tömeggyűlésen is, a helyi forradalom ügyének győzelme kapcsán „a mi külön kis köztársaságunk” békéjének a megvédéséről beszél, vagyis e téren mérsékelt tud maradni s nem a forradalom energiáira építő radikális változások mellett tör lándzsát, hanem a harmonikus élet feltételeinek a biztosítását kívánja elérni - e felbolydult napokban is (Szeged történelmi napja. Szegedi Napló. 1918. november. 1; Idézi: Vajda 1962: 89).

Két nappal később, november 2-án a város rendkívüli

ülésén Móra szót kért: „Jobb volt ezt a háborút elveszteni, ha egy, bár megfogyatkozott, de szabad és modern magyar nemzet gyanánt kerülhetünk ki belőle, mint megnyerni úgy, hogy még eddigi álszabadságunkat is elveszítve, a porosz császárság halálos ölelésében, a feudalizmus fenntartói legyünk itthon, és az emberi és nemzeti szabadság megátkozott pandúrjai a világ szemében” (Móra Ferenc „Polgártársak” kezdetű beszédét idézi: Vajda 1962: 90).

Móra Ferenc a padovai fegyverletétel előtt egy nappal fogalmazta meg e gondolatokat, vagyis nemzetközi jogi értelemben e beszéd elmondásakor az Osztrák-Magyar Monarchia még hadviselő fél, de facto persze már mindenki úgy érezhette, a világegésnek valóban vége. Móra bátran, őszintén, de kissé meggondolatlanul beszél, talán nem is méri fel szavai súlyát a forradalom és a háború végének eufóriájában. A szónok érvelésének lényege, hogy rosszabb lett volna, ha megnyeri az ország a háborút, de marad az addigi politikai rendszer. Az üzenet egyértelműen dekódolható: jobb volt elveszteni a háborút, mert így legalább jöhetett a forradalom, ami új megközelítéseket, új társadalmi képletet hoz. A háborúvesztés kvázi dicsőítése azonban még a forradalom hívei számára is idegenül hangozhatott. Móra kezdettől fogva háborúellenes véleményeket vall, így érvelése kommunikációs tekintetben hiteles 1918 őszén, még akkor is, ha az „inkább veszítsünk háborút, csak változzon meg a világ” nyelvi felütés disszonánsnak hathatott a helyi közéleti térben.

November első napjaiban Móra szellemét teljes mértékben uralja a forradalmi hangulat, a forradalmi lelkesedés. A november 10-i népgyűlésen így beszél: „Tíz nap alatt több történt Európában, mint az alatt a tízezer év alatt, amely azóta eltelt, amióta az ősember az első tüzet gyűjtötte ebben a világrészben. Most olyan tűzvész dobálja itt lángjait az ég felé, amitől elsápadnak az örökfényű csillagok” (Vajda 1962: 91-92). E szavak valóban az agitátor Móra szavai az értelmiségi Móra eszköztárát felhasználva. E tanulmányban Móra és a politikai szenvedély kapcsolatát elemezzük; ezen idézet után megállapíthatjuk, Mórában ezekben a napokban forr leginkább ez a bizonyos szenvedély. Metaforikusan kifejezve: Móra a szerelemhez hasonlítható érzést él meg e napokban, de most - életútját ismerve állíthatjuk, kivételesen - nem egy húsvér múzsa, hanem a forradalom ügye iránt lángol.

1918 végén egy számára addig ismeretlen műfajjal próbálkozik. Politikai programtervezetet készít a Radikális Párt számára. A pártjellel talán történeti megközelítésben lényegtelennek is nevezhető, de a dokumentum azért fontos, mert Móra Ferenc politikai gondolkodásának sarokköveit tudjuk azonosítani általa. A szöveget Lengyel András egy „államkapitalizmusba hajló szociálliberális” koncepciónak nevezi (Lengyel 1981).

Móra a forrás elején leszögezi, hogy nem ért egyet a Marx-i társadalom-felfogással, azt túlságosan „merevnek” tartja, s a termelőeszközöket mindaddig inkább megtartaná magánkézben, amíg a közösség

szempontjából hatékonyabban működtethető a gazdaság. A dokumentum egyértelműen szabadelvű, az általános, egyenlő és titkos választójog mellett áll. Olyan választási rendszert képzel el, ami a többségi elvre épül ugyan, de lehetővé teszi a kisebb politikai képződményeknek a parlamentbe jutását is. *„A törvényhozásban, amelynek az egész társadalom számára kell a jövő alapjait lerakni, helye van az egész társadalomnak”* – írja. (A dokumentumot közli: Lengyel 1981: 286-289.) A feudális felsőház helyett úgynevezett demokratikus felsőházat kíván. Meghirdeti a közigazgatás *„egyszerűsítését”* és a földműves *„demokrácia”* megteremtése érdekében a gazdaságilag hatékony földosztás végrehajtását.

Programtervezetének leginkább elvi része így hangzik: *„Az egyéniséget fel kell szabadítani minden káros gazdasági és eszmei kötelektől [...]. Ennélfogva követeljük a társadalmi és gazdasági szervezkedés szabadságát mindenki számára s követeljük e szabadság törvényes védelmét bármerről jövő terrorral szemben”* (Lengyel 1981: 287). E panel középpontjában az egyén áll, akit *„fel kell szabadítani”* az őt visszafogó kötelektől, vagyis egy szociálisan érzékeny, de a közösség szempontjait prioritásként értelmező szabadelvű gondolatkísérlettel állunk szemben. S azt is hangsúlyozzuk külön, hogy *„a bármerről jövő terrorral”* szembeni kiállás Móra nézetrendszerében rendkívül markáns elem. A dokumentumból kitetszik: Móra nem ért egyet az akkoriban formálódó szélsőbaloldal államosítási (*„kommunalizálási”*) és diktatórikus törekvéseivel, nem hisz a marxista osztályharcos ideológiában, de vallja, hogy az államhatalomnak szociális szempontok alapján be kell avatkoznia a gazdasági folyamatokba. Fontos feladatnak tartja a bankok *„túlhatalmának”* megtörését, s általában a hitelintézetek állandó állami ellenőrzés alatt tartását, a kisipar és a *„kiszegisztenciák”* támogatását az adórendszeren keresztül is.

Móra Ferenc egyfajta erős szociális piacgazdaságot szeretne az egyén jogainak, méltóságának – az alkotmányos struktúrában rögzített – tiszteletben tartásával. E mórói programtervezet nem volt képes arra, hogy hason a történelmi folyamatokra, ugyanakkor maga a dokumentum egyértelműen megelőzte a korát: a szövegben található kommunikációs panelek modern világszemléletről tanúskodnak. 1918-19-ben esély sem volt arra, hogy Móra ebbéli gondolatai átültethetőek legyenek a valóságba – sem Magyarországon, sem Európában. 1945 után azonban Nyugat-Európa politikai jelenségeit döntő módon határozták meg a szociális piacgazdaság eszméi.

Az elemzett programtervezetben is *„a bármerről jövő terrorral”* szemben szól Móra Ferenc. 1918 őszén a politikai erőszak gondolatisága egyre markánsabban jelenik meg a magyar közéletben. Móra érzékeli ezt a fajta veszélyt és *„A lámpavas”* című, 1918. december 13-án publikált cikkében igyekszik az izmosodó erőszak kultuszt ellenpontosítani. Arra hívja fel a figyelmet, hogy a politikai arénában az akasztással, a kivégzésekkel való (egyelőre még) verbális fenyegetés

mindinkább mint kvázi legitím megközelítés nyert teret. Emlékeztetni próbálja az erőszak kultusz – vagy amint ő fogalmaz – a lámpavas híveit, hogy az erőszak elkövetése előtt gondolkodjanak, mi lesz a következmény, mert ha már a lámpavas *„feltűnt a magyar politika látóhatárán”* (Móra 1918a : Móra 1967: 296), akkor a brutalitás eszkalálódhat. A vörös- és a fehérterror későbbi eseményeit ismerve megállapíthatjuk, hogy Móra félelme jogos volt, e cikkében nem véletlenül igyekezett szót emelni az akkor még csak verbális erőszakkal szemben.

December 22-én a szegedi szabadságünnepen beszélt Móra. A szöveg vezércikk formájában a Szegedi Napló karácsonyi számában jelent meg. E ünnepi beszédben Móra Ferenc megfogalmazta közéleti krédóját. A szöveg egyfajta hitvallás. Nem véletlen, hogy az írásos változatnak a méltóság teljes *„Hiszek az emberben”* címet adta a szónok. A megszólalásban egy a közérdekekre és a közösségi szempontokra tekintettel lévő szabadságfogalmat igyekezett vázolni: *„Szabadnak lenni többé nem jelenthet annyit, mint azt tenni, amit akarok, azért, mert nekem úgy tetszik. Ez a szabadság a kőkorszak szabadsága, amikor az ősember ott ütötte le a kőfejszéjével a másikat, ahol érte [...]. A forradalomból született szabadságnak csak egy tartalma lehet, amely azt megszenteli: szabad megtenni mindent, ami nem keveseknek jó, hanem sokaknak; szabad megtenni mindent, ami nem kiváltság”* (Móra 1918b : Móra 1967: 302-303). A mórói szabadságfogalom tehát nem parttalan, nem elvontan jogkiterjesztő, hanem konkrét és a mások, a sokaság szempontjaira figyelő.

Szintén hitvallásszerű a társadalmi harmóniáról és a szociális közösségről szóló okfejtése: *„Hiszek abban az állandó szociális erőben, amely az emberiség történelmének zűrzavarában állandóan azon dolgozott, hogy a céltalanságból rendet, a zavarból szépséget, a kegyetlenségből emberséget, az erőszakból szeretet hozzon ki... Hiszek abban a cselekvő emberi jóakarásban, amely a fejlődésnek csakolyan hajtóereje, mint a szerelem vagy az éhség”* (Móra 1918b : Móra 1967: 303). A kulcsfogalmak tehát a következők e szövegrészben: rend, emberség és szeretet.

1919 első hónapjaiban írt cikkeiben is azon dolgozik, hogy a népet, a közösséget, a szegedi társadalmat meggyőzze a forradalom pozitívumairól, a változások helyességéről. Ebben a két hónapban szövegei kulcsfogalmai közé tartoznak az alábbiak: emberi szolidaritás, jogbiztonság, józan mérték, emberi erőfeszítések, a munka iránti és közéleti felelősség (Móra 1919a : Móra 1967: 312-314; Móra 1919b : Móra 1967: 317-319). A publicista úgy gondolja, nem elég, ha a forradalom megváltoztatja az intézményeket, meg kell változtatni az emberek lelkét is, ahogy fogalmaz: *„új lelkeket kell teremteni”* (Móra 1919c : Móra 1967: 322). Nem a forradalmat akarja intézményesíteni, hanem a *„forradalom-eszmét”* – a forradalom szerinte ugyanis *„izgalom, vértolulás, skarlátszerű harsogás, állandó láz”*, amit – metaforája alapján – egy egészséges test nem bír elviselni.

A túlcsordulás

1919 márciusában Szeged francia megszállás alatt állt, így a városban a Tanácsköztársaság uralma de facto nem érvényesült. Szegedet egy polgári direktórium irányította, amely megakadályozta a vörös terror helyi kibontakozását. De jure a szélsőbaloldali kurzus intézményei a városban is léteztek, a tanácsköztársaság joghatósága kiterjedt Szegedre is, de a francia katonai jelenlét megakadályozta a diktatúra tombolását.

A Szegeden élő Móra Ferenc nem érzékelhette közvetlenül a tanácsköztársasági rémuralmat: 1919 tavaszán Szeged mindennapi élete – az ország többi pontjához és főként Budapesthez képest – viszonylagos nyugalomban telt. Mindezen körülményeket tisztáznunk kellett azelőtt, hogy elemezni kezdenénk Móra hírhedt Memento című publicisztikáját.

„Proletárdiktatúránk első hetén túl vagyunk. Talán sohasem volt még a történelemben diktatúra, amely ilyen megalkuvástalan kemény és mégis ilyen istenien emberséges lett volna. A történelem eddig csak véres diktatúrákat ismert” – írta Móra Ferenc az április 1-ei Szegedi Naplóban. (Móra 1919d : Móra 1967: 324). Ahogy korábban említettük, Szeged köztes helyzetben volt a tanácsköztársaság ominózus első hetében: Szegeden nem történtek atrocitások, nem folyt vér, a proletárdiktatúra szervei által kihirdetett statárium a városban nem hatályosult. Móra csak messzi távolból, nehezen rekonstruálható fél- vagy falsinformációk alapján figyelhette az „istenien emberséges” proletárdiktatúra eseményeit. Mindenestre a Memento-ban tetten érhető különös lelkesedés az általa közvetlenül meg nem tapasztalt „megalkuvástalan diktatúra” iránt, teljes mértékben zárványt alkot Móra politikai gondolkodásában. Emlékezhetünk: 1918 végén szót emelt a lámpavaspolitika ellen és amellett érvelt, hogy semmiféle terror nem fogadható el. Mindig az erőszakkal, a politikai jellegű erőszakossággal szemben fogalmazza meg önnön pozícióját. Csakis a Memento-ban olvasható olyan Móra gondolat, amely a diktatórikus uralomgyakorlás mellett érvel.

A Memento indulatos reakciókat váltott ki. Erre Móra maga is utal az április 10-én megjelent *„Ellenforradalmasdi Szegeden”* című cikkében. A publicista félig-meddig magyarázkodva húzza alá, hogy ő csak *„a vérengzéstől való iszonyt”* akarta újra kifejezni (Móra 1919e : Vajda 1962: 117).

A Memento-t követő támadások hatására Móra visszavonul a közéleti publicisztikától és április 20-tól május elejéig folyamatosan *„Amink van”* sorozatcímmel csakis kulturális és múzeumi témájú cikkekkel jelentkezik a Szegedi Naplóban. Ez a fajta visszakozás már megelőlegezi az 1920-es évek apolitikusabb jegyzetítő Móróját, de erről majd később.

Május 8-án jelent meg a *„Személyes kérdésben”* című cikke, melyben ismét visszautal a Memento-ra. Arról beszél, hogy többen „véres kardként” hordták körül az

írást a városban, s úgy hallotta, *„ezzel a véres karddal fogják most az én fejemet leütni”* (Móra 1919f : Vajda 1962: 123). A szövegből egyértelműen kiderül, hogy Móra személyes biztonsága is veszélybe került.

A publicisztikában a Szegedi Napló főszerkesztői posztjáról való lemondását is bejelentette, másnap május 9-én már nem szerepelt a neve a lap impresszumában. Joggal feltételezhetjük, hogy a Memento-ban foglalt gondolatok hozzájárultak ahhoz, hogy Mórának távoznia kellett a főszerkesztői pozícióból.

A *„Személyes kérdésben”*-cikk azért is kiemelt jelentőséggel bír, mert utólag árnyalni kívánja a Memento-ban foglaltak élességét, másrészt a szerző visszaemlékezik az 1918 ősztől eltelt időre és mintegy számadást végez utolsó főszerkesztőként jegyzett publicisztikájában.

A Memento-t fatális cikkek nevezi: *„Minden félreértés elkerülése végett ki kell jelentenem, hogy azt a fatális cikket a magam jószántából írtam, minden kényszerítés nélkül, s ha jóbarátaim értelmetlensége folytán része volt annak a cikkek abban, hogy az ellenforradalom már a proletárdiktatúra virágjában nem tört ki, akkor örülök neki, hogy ezt a cikket megírtam. Mert ha az ellenforradalom akkor tör ki, Szegedet az isten se mentette volna meg a legszörnyűbb tragédiától. Én ma se mondhatok mást, mint amit akkor mondtam”* – szögezi le Móra Ferenc (Móra 1919f : Vajda 1962: 123). A nyilvános állítás szerint tehát Móra nem bánta meg, hogy publikálta áprilisban a Memento-t. Azt sugallja, hogy cikkének is szerepe lehetett abban, hogy áprilisban nem alakult ki polgárháborús helyzet Szegeden a proletárdiktatúra és a készülődő ellenforradalom helyi erői között.

Az őszirózsás forradalomtól kezdve saját szerepét girondista középutasként láttatja; mint írja, *„akik középúton járnak, mindig elvágják a szélsőségek kaszái, s én azért nem vittem soha semmire, mert soha sem tudtam szélsőséges lenni”* (Móra 1919f : Vajda 1962: 122). Szélsőségeken a proletárdiktatúra elkötelezett híveit és a formálódó ellenforradalmi erőket érti.

Móra Ferenc különböző politikai tartalmú szövegeit 1905-től vizsgálva látható: egészen 1919 áprilisáig-májusáig – a néha gúnyos vagy pajkos stílus ellenére – szenvedéllyel közelít a közélet jelenségei iránt. Azt is szemügyre vehettük, ahogy 1918 őszén-koratelén talán csak a szerelemhez hasonlítható lelkesedéssel viszonyul az új forradalmi politikához. 1919 első hónapjaiban egyre többet hangoztatja a közéleti felelősség dimenzióját, vagyis mintegy hűteni akarja a kedélyeket.

Majd jön a hatalomnélküli, fogatlan oroszán-jellegű szegedi tanácsköztársaság, s Móra üdvözli a proletárdiktatúrát. Innentől valami súlyosan megváltozik Móra Ferenc pszichéjében is. Magyarázkodásokra kényszerül. Április második felétől nem jelentkezik politikai témájú cikkekkel, május 8-án lemond a Szegedi Napló főszerkesztői

posztjáról, arról a pozícióról, amit hat esztendőn át töltött be. Amennyiben egy napot kell mondanunk, hogy mikor józanodik ki a politikai szenvedély mámorából, akkor ez a nap 1919. május 8. E naptól – amint azt majd látni fogjuk – ha ír egyáltalán a politikai történésekről, mindig valami fájdalmas keserűség érződik ki a szövegekből. *„A jövőendő persze messze van, de a holnap? Istenem, mostanában az ember nem tehet mást, mint hogy reggel, amikor munkába indul, melegebben csókolja meg a feleségét, gondjai felesét, és kislányát, meddő élete fája egyetlenvirágát”* – írja 1919. május 8-án (Móra 1919f: Vajda 1962: 123).

Távolságtartás

A politikában csalódott Móra talán legbátrabb szellemi alkotása egy – paradox módon – mindeddig publikálatlan vezércikk. 1919 augusztusában jegyezte le, azonban soha nem kerülhetett napvilágra. A *„Ne utána, hanem elébe!”* című cikk egyaránt elhatárolódik a kommunista diktatúrától és az akkoriban kibontakozó ellenforradalmi kurzustól.

Az írás a Szeged Napló számára készült, de Engel Lajos, a lap tulajdonosa nem engedte megjelentetni. Mind az újságnak, mind Mórának baja lehetett volna, ha a jegyzet széles körben olvashatóvá válik. Nem tekinthető a valóságtól elrugaskodott véleménynek, amely szerint a vezércikk megjelenése esetén könnyen lehet, hogy Mórát a formálódó ellenforradalom keretlegényei *„megúszatták”* volna a Tiszán (Lengyel 1976: 8-9.; 23-24).

1919-ben az (újra)alakuló jobboldali kurzus társadalmi közege nem tette lehetővé az írás publikálását. Móra Ferenc életében ez a cikk nem jelent meg sehol. Lehetséges, hogy a cikk ügye el is felejtődött. A dokumentum Szigethy Vilmosnál, a Szegedi Napló egykori szerkesztőjénél maradt.

1976-ban felmerült, hogy a Szegedi Egyetem könyvtárában őrzött dokumentumot – ide Szigethy Vilmos iratanyagából került a jegyzet – egy forrásválogatásban közöljék. Akkoriban, a kommunista diktatúra szellemi kontextusában a kötet szerkesztőjének a hivatalos lektor nem *„javasolta”* a Tanácsköztársaság terrorisztikus világának bírálatát tartalmazó cikk publikálását. (Hogy a jövőbeli kutatók számára a dokumentum létéről szóló natúr információközlés '76-ban egyáltalán nyilvánosságot kaphatott, az Lengyel András irodalomtörténész érdeme.)

A publikálatlan vezércikkben Móra a jobboldali lapok stílusát, hangvételét a *„vörös”* sajtóéhoz hasonlítja. A szerző egyetért azzal, hogy aki bűnt követett el a kommunista uralom alatt, annak a törvény előtt kell elszámolnia tetteivel, ugyanakkor felteszi a kérdést, hogy *„de gyilkos és haramia volt-e mindenki, a kinek most pallos alatt a feje?”* Móra szerint a folyamatos számonkérések odavezethetnek, hogy a magyarság egyik fele (ki)írtja a másikat.

Az újságíró-publicista megfogalmazta abbéli vágyait,

miszerint a *„vörös rém”* soha többet vissza ne jöjjön – joggal feltételezhetjük, hogy 1976-ban e mondat miatt nem lehetett közölni az akkor már ötvenhét esztendő írást.

Íme a publikálatlan cikk:

„Ne utána, hanem elébe!”

Budapesten megindult a megtorlás munkája, – ez nem lephet meg senkit. A hivatalos lap ezt írja – olyan hangon, amely az összetévesztésig hasonlít a vörös sajtóéhoz – hogy egyetlen bűn sem marad megtorlatlan. Ezt rendén valónak valónak lehet találni. A ki kardot rántott, vesszen el kard által. Nem nagyon keresztényies ez ugyan, inkább erősen jehovás, de minden esetre emberi. A melyik kommunista vért ontott, fizessen a vérével. A ki lopott és rabolt, bűnhődjék tolvaj és rabló módjára. Ha ezt az elvet néhány évvel korábban érvényesítették volna, talán nem jutunk ide. Sajnos, nem tudunk róla, hogy gyilkosok módjára bántak volna el azokkal a tábornokokkal, akik butaságból, vagy dicsvágyból tízezrek életét áldozták fel, nem kevésbé ártatlan életeteket, mint a kommunista hóhérok. Ezek a tábornokok királyi kitüntetések kaptak és borostyán-kazlat a sajtóban. Az is tudott dolog, hogy az a miniszter, az ország kincstárnoka, a kinek panamáit a törvény állapította meg, nem került börtönbe. Nagy úr maradt tovább is, vezér politikus és nagy urak tanácsadó barátja. Se a törvény, se a közvélemény nem volt mindig olyan szigorú, mint most.

Ezzel azonban nem akarjuk azt mondani, hogy mert a régi gonoszerők nem lakottak, az újakat is futni kell hagyni. Bitóra azzal, a ki gyilkolt és a ki rabló módon magának vette el a másét. De gyilkos és haramia volt-e mindenki, a kinek most pallos alatt a feje? Budapest főváros jogaiba visszaiktatott hatósága kétszázötven tanító ellen indított fegyelmet, mert a proletár diktatúrát szolgálta. Megindult az eljárás a tanárok ellen is. Sorra kerülnek az ügyvédek és orvosok is. Bírák, mérnökök és magasabb rangú katonák közt is sokan vannak vörösök, a magánhivatalnokokról nem is szólva. A kormány mindezeket meg akarja számoltatni? Nem lesz elég börtön és nem lesz elég fa és nem lesz elég kötél az országban. És a hatóságok évekig nem fognak mást csinálni, mint kommunistákat hajkurászni és tortúrázni, holott úgy rémlik, mintha egyéb tennivalóink is lennének. És mivel lesz jobb a helyzet, ha a megmaradt magyarság egyik fele kiírja a másikat? Se egy morzsa szemmel nem lesz több, se egy fillér hadisarccal kevesebb, nem nőnek határaink és nem apadnak a szenvedéseink.

Ellenben – ez anarchia vissza fog térni, mielőtt kilábalunk volna belőle és a polgárháború mindaddig fog köztünk tartani, míg egy száláig ki nem írtjuk egymást. Ez olyan világos, hogy itt disputának nincs helye. A terror terrort idéz elő és ez minden terrorra egyformán áll. Célja ez valakinek, hogy a szervezett kommunizmus után egy sendomingói rabszolga-lázadás színhelye legyen ez a nehéz vármegye, a mit még Magyarországnak hívnak?

A cél a bolsevizmus letörése volt és ez szerencsésen, vérontás nélkül sikerült. Józan politikai fő tennivaló most már csak az lehet: gondoskodni arról, hogy a vörös rém

soha többet vissza ne jöjjön. De ezt nem preskripciókkal kell, mert úgy sem lehet megakadályozni: de szociális intézmények kellene, amelyek olyan helyzetet teremtenek, hogy senki ne sóhajtsa vissza a bolsevizmust. Nem utána kell menni doronggal és vasvillával, hanem elébe kerülni demokráciával és jogmegosztással. Amazok elvadítják, emezek leszerelik a medúzaféjű rémet.

A vértanúcsinálás mindig rossz politika volt, bizonyoság rá az egész történelem és a proletárdiktatúra is. Legyen a polgári forradalom vezéreinek több politikai érzéke, mint a proletár-forradalom vezéreinek volt s lássák be, hogy a szelidségnek és engedékenységnek egy szál cérnájával többet meg lehet kötni, mint egész pászma dübvel és bosszúval.

A mindeddig publikálatlan cikk – a benne meglévő kétségtelen ellentmondásosság ellenére – egyfajta hitvallás a mindenkori terrorisztikus uralomgyakorlással szemben.

Móra a borzasztó közállapotokra gyógyírként a demokrácia eszményét és a jogmegosztás elvét ajánlja. Cikkének üzenete, hogy a társadalmi bajokat nagyobb szociális érzékenységgel és szelidséggel lehet orvosolni.

Kiszolgáltatva

1919 augusztusától hosszú hónapokon át – a felkorbácsolt közéleti indulatok, az izzó gyűlölet légkörében – Móra Ferenc szó szerint nem érezheti magát biztonságban, ő maga ezt a helyzetet egyértelműen életveszélyként éli meg. Információkat kap arról, hogy politikai okok miatt atrocitások érhetik. Szalay József szegedi kerületi rendőrfőkapitány baráti segítsége is kellett ahhoz, hogy Móra sértetlenül élte túl a fehérterror időszakát.

Lelki állapotáról sokat mond, hogy 1920. január 25-én végrendeletet ír. Ebben leszögezi: *„engem sehova sem tartozott, politikát soha nem űzött embert felelőssé tesznek olyan gonosztettért, amelyeknek elkövetőivel se összekötöttségben, se ismertségben, se érzelmi, se értelmi közösségben nem voltam”* (Csiffáry 2006: 371). Móra politikai jellegű üldöztetésnek érezte, érezhette azt, ami vele történik. Ezekben a hónapokban kétségek között vívódik, mindennapjai felbolydult állapotban telnek.

A túlélés érdekében sajátos kommunikációs stratégiát folytat; több országosan ismert vezető személyiségnek írt magánlevelében is elhatárolódik a proletárdiktatúrától.

1920. január 25-én Pekár Gyulához, az új jobboldali kurzus kultuszminisztériumi államtitkárához fordult segítségért. A Pekárnak írt levélben azt állítja, hogy őt a proletárdiktatúra *„mozdította”* el a Szegedi Napló főszerkesztői állásából (Lengyel-Kőhegyi: 1979: 91). Lengyel András és Kőhegyi Mihály erre mondja: *„Ez így nem felel meg a valóságnak”* (Lengyel-Kőhegyi: 1979: 92).

A Pekár-levélben – a remélt védelem érdekében – múzeumigazgatói szerepének is kellő súlyt igyekezik adni. Ebbéli törekvésében ismét találhatunk olyan állítást, amely különösnek vagy éppen kedvesen szerénytelennek, s egyben részben valótlannak tetszik. Móra a dokumentumban arról beszél, hogy a szegedi múzeumot, a Kultúrpalotát *„húsz év fanatikus munkájával a vidék első kultúrintézetévé”* tette (Lengyel-Kőhegyi: 1979: 90). E gondolatot első szám első személyben fogalmazza meg; mint mondja: *„tettem.”* Móra Ferenc 1917-től volt a szegedi múzeum igazgatója, a Pekár-levél írásakor alig több mint két és fél esztendeje irányítja a Kultúrpalota működését. A közgyűjteménynek beosztott munkatársként 1904-től volt alkalmazottja, vagyis 1920 februárjában 16 éve dolgozott a szegedi múzeumért és könyvtárért. E tények függvényében állíthatjuk, hogy kedvesen szerénytelen, és egyben részben valótlan az a közlés, amikor *„húsz év fanatikus”* munkájáról beszél, ami által első szám első személyben a vidék első kultúrintézményévé tette a szegedi múzeumot. Valós alapokon nyugszik az a mórái vélekedés, hogy a szegedi múzeum vezető szerepet játszott akkoriban a vidéki Magyarország kulturális életében, s az is igaz, hogy Móra fanatikusán és nagyon hatékonyan szolgálta a szegedi múzeum ügyét, de e munkában 1904 és 1917 között rendkívül fontos szerepet játszott a legendás író-társ Tömörkény István is. Ha a Móra által említett húsz esztendő időtávot nézzük 1920-tól visszafelé, akkor ebben az időszakban még a szegedi múzeumalapító, Reizner János érdemeit is illik kiemelni.

Mindezen tényeket a történeti elemzőnek át kellett tekintenie, de azt is jelezni szeretnénk, Móra súlyosan traumatizált helyzetben volt ekkor. Móra csakis úgymond a bőrét akarja menteni, nagyzóló vagy éppen nem teljesen valós állításaival nem ártott senkinek.

Nemcsak Pekár államtitkárhoz fordul segítségért ebben az embert próbáló időszakban Móra, hanem Mihalik Józsefhez is, aki ekkor a múzeumok országos főfelügyelője. Arról tájékoztatta a főfelügyelőt, hogy őt irigy emberek *„kommunista hírbe keverték”* (Lengyel-Kőhegyi: 1979: 94). Móra Ferenc azt is fontosnak tartotta leszögezni a dokumentumban, hogy Szegeden lényegében nem volt proletárdiktatúra, ahogy fogalmaz, legfeljebb *„áldiktatúra”* volt. A saját 1919. márciusi-áprilisi tevékenységéről ezt írja: *„Az én szereplésem annyi volt, hogy egy munkáshangversenyen előadást tartottam a könyvek szeretetéről.”* Móra még arról is tájékoztatta a főfelügyelőt, hogy a budapesti francia misszió vezetői a sorsát *„forró nyugtalansággal viselik a szívükön.”*

Befolyásos helyi barátainak (Szalay József rendőrfőkapitány, Somogyi Szilveszter polgármester), a proletárdiktatúrától való elhatárolódásnak és az előbbiekben elemzett kommunikációs stratégiának köszönhetően Móra Ferenc túlélte a fehérterrort, sőt a múzeumigazgatói pozícióját is megőrizhette.

A politika iránti szenvedély mint mély érzelm viszont megtört a pszichéjében. Saját névvel egészen 1922-ig

nem is jelentkezik politikai témájú publicisztikával. A szenvedélyes hangú/tollú jegyzetíró már soha nem is tér vissza. A szenvedély legfeljebb indulati alapon tört fel benne: erre példa az 1923. február 23-án a Szeged című lapban publikált *Konstrukció bombával és ököllel* (Móra 1923a : Móra 1967: 348-351) című cikk, amelyben szóvá tette, hogy az orogványi gyilkosok azóta sincsenek meg.² Az írás miatt nemzetgyalázás címen indítottak eljárást Mórával szemben. Az ügyet – Somogyi Szilveszter polgármester közbenjárására – végül is ejtették (Madácsy 1960).

Megbékélési narratíva

A nemzetgyalázási vád tortúrája után Móra Ferenc közéleti publicisztikájában új elemként jelenik meg a megbékélési narratíva. A politikai szenvedélytől fűtött (1905-1919), majd a túlélésért küzdő (1919-1921) Móra karaktere után felbukkan a reálpolitikai szemlélő vagy más megközelítésben a kompromisszum- és békekereső (1923) Móra figurája is. Szövegeiben e gondolat válik markánsná: a különböző politikai oldalak egymással szembeni leleplezései csak gyűlölködést hoztak, de ebbe az ország már beletompult. *„Előre nézzünk, ne hátra, hagyjuk elporladni azt a múltat, amely minduntalan visszaidézi, mindig elzavarja az egyetértés és együttérzés lehetőségét”* (Móra 1923b : Móra 1967: 357). Majd a Mohács című cikkben így ír: *„Még a halál küszöbén, a mohácsi csatatéren is marakodtak egymással az ország urai, és ott is letorkolták azt, aki huszonhét ezer emberrel nem akart nekimenni háromszázezernek”* (Móra 1923c : Móra 1967: 381). Mindezen okfejtés mögött egyrészt a folytonos békétlenséggel szembeni szót-emelés szándéka, másrészt a realitásokkal, az erőviszonyokkal való szembenézés igénye húzódik meg.

Hiátus kontra a fikció növekvő tere

1918 előtt Móra önmagára soha nem használta volna a liberális kifejezést, illetve az is jellemző, hogy az őszirózsás forradalom időszakát megelőzően érdemben nem épített a demokrácia kifejezésre, markáns módon sem a demokrácia, sem a liberalizmus nem jelenik a dualizmuskorabeli szövegeiben. Ez a húszas években megváltozik. Magára ekkoriban már liberálisként tekint és a demokrácia fogalma viszonyítási pont számára.

1918-at megelőzően a liberalizmus és a demokrácia kifejezés azért nem lehetett a számára identitásképző tényező, mert az uralkodó dualista elit kötődött a liberalizmushoz és az úgynevezett nemzeti demokráciához mint textuselemhez, Móra pedig a monarchia politikai struktúráit élesen elutasította.

Az „Ünnep” című, 1926-os cikkében egy fiktív 48-as bakával mondatja ki a saját gondolatait: *„A ti szemetekben a demokrácia félelmetes dögvész, és aki a demokrácia hitvallója, az a ti nemzedékek szemében destruktív hazaáruló”* (Móra 1926 : Móra 1967:498).

1930-ban, halála előtt négy esztendővel Móra *„Forradalmi emlékek”* című cikkében elevenítette fel a

Károlyi Mihállyal való 1918 nyarán lezajlott szegedi találkozását. Az őszirózsás forradalom kirobbanása előtt néhány hónappal a lapszerkesztő megkérdezte a grófot, hogy lesz-e a közeljövőben forradalom. Károlyi határozott nemet mondott, majd ezt tette még hozzá: *„Én csak egyben vagyok biztos. Abban, hogy én nem csinállok forradalmat. Annyira ismerem magam, hogy én nem való vagyok forradalmi vezérnek. Annál pedig becsületesebb ember vagyok, mint hogy előre uszítsam a tömegeket és elbújjak a hátuk mögé”* – idézte fel Móra Károlyi 1918 nyarán elmondott gondolatait.

Tudvalevő, hogy mi történt utána: Károlyi a forradalom vezére lett. Móra Ferenc az emlékek felidézését követően csak ennyit tett hozzá: *„S azóta tudom én, hogy aki benne van a politikában, az nemcsak a helyzetet nem látja, hanem önmagát sem”* (Móra 1930).

Móra Ferenc 1919 után csalódik a politikában. Ahogy azt megfigyelhettük, az ifjúkora óta benne lévő közéleti szenvedély átalakul, megtörik. Ez a fajta hiátus, kiábrándulás is kellett ahhoz, hogy Móra erőteljesebben forduljon a tények világából, az objektív politikai jelenségek felől a fikció, a szépirodalom felé. E pszichés tudati változással is összefüggésben állhat, hogy 1920 után vált *„igazi íróvá”* (Lengyel 2014).

Mindeme értelmezési keret alapján akár azt a kérdést is felvethetjük: Móra politikai csalódása nélkül megszületett volna a Négy apának egy leánya; a Hannibál feltámasztása; az Ének a búzamezőkről vagy az Aranykoporsó?

S végül még egy gondolat arról, hogy a (politikai) szenvedély sosem múlik el: Móra Ferenc halála előtt bő másfél évvel titkos szerelmi viszonyba kezdett a nála 22 évvel fiatalabb Kalmár Ilonával. (Móra 2014) Szerelmes üzenetek tucatjait váltják: gyakori, hogy Móra a romantikus levelek egyik mondatában még udvarol, majd a következőben politikai vonatkozású gondolatokat fogalmaz meg. Egyik szenvedélyes mondat a másik után.

IRODALOM

- Csiffáry Gabriella (2006): Magyar végrendeletek gyűjteménye. Budapest: Vince Kiadó. Budapest.
- Földes Anna (1977): Így élt Móra Ferenc. Budapest: Móra Könyvkiadó.
- Földes Anna (1982): Móra Ferenc a publicista. In: Irodalomtörténet, 1982/1., 187–205. p. Elérhető: http://epa.oszk.hu/02500/02518/00229/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_1982_01_187-205.pdf (A letöltés időpontja: 2018. január 28.)
- Lengyel András (1976): A szegedi egyetemi könyvtár Móra-kéziratai: katalógus és szövegközlés. Szeged: Dissertationes ex Bibliotheca Universitatis de Attila József Nominatae. Elérhető: http://digit.bibl.u-szeged.hu/00300/00375/00001/dissert_bibliotheca_001.pdf (A letöltés időpontja: 2018. január 28.)
- Lengyel András (1981): Az államkapitalizmusba hajló szociálliberalizmus egy magyar koncepciója. Móra Ferenc 1918 végi politikai programtervezetei. Szeged: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1980/81., 285–297. p. Elérhető: http://epa.oszk.hu/01600/01609/00024/pdf/MFME_EPA01609_1980_1981_1_285-297.pdf (A letöltés időpontja: 2018. január 28.)
- Lengyel András (2005): A „másik” Móra. Szeged: Bába Kiadó.
- Lengyel András (2014): A Móra-értelmezés néhány kérdése. In: Tiszatáj, 2014/8., 88–93. p.
- Lengyel András – Kőhegyi Mihály (szerk.) (1979): Móra Ferenc levelezéséből. Kecskemét: Bács-Kiskun Megyei Múzeumok.
- Madácsy László (1960): „Nemzetgyalázás” címen emelt vád Móra Ferenc ellen. Szeged: A Móra Ferenc Múzeum évkönyve 1958-1959., 7–17. p.
- Magyar László (1966): Móra Ferenc élete. Budapest: Móra Könyvkiadó.
- Móra Ferenc (1905a): Új bárók és osztálytanácsosok. In: Szegedi Napló, 1905. február 25. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 5–7. p.
- Móra Ferenc (1905b): A fenyőfa alatt. Szegedi Napló, 1905. december 24. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 11–13. p.
- Móra Ferenc (1906a): A finnekről. Szegedi Napló, 1906. február. 24. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 17–20. p.
- Móra Ferenc (1906b): Van benne valami. Szegedi Napló, 1906. július 27. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 24–26. p.
- Móra Ferenc (1906c): Az elkopott császár. Szegedi Napló, 1906. november. 10. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 41–43. p.
- Móra Ferenc (1908): Az igazságkereső. Szegedi Napló, 1908. június 27. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 68–70. p.
- Móra Ferenc (1910): Nemzeti demokrácia. Szegedi Napló, 1910. május 28. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 92–94. p.
- Móra Ferenc (1912): Éljen a demokrácia... Szegedi Napló, 1912. szeptember. 13. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 157–159. p.
- Móra Ferenc (1913): Amit nem mondott Tisza. Szegedi Napló, 1913. június. 8. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 190–192. p.
- Móra Ferenc (1917): Huszonhárommillió. Szegedi Napló, 1917. április 20. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 256–257. p.
- Móra Ferenc (1918a): A lámpavas. Szegedi Napló, 1918. december 13. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 296–298. p.
- Móra Ferenc (1918b): „Hiszek az emberben” Részlet a szabadságünnepi beszédből. Szegedi Napló, 1918. december 25. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 302–305. p.
- Móra Ferenc (1919a): A levegőből szabott kabát. Szegedi Napló, 1919. január 26. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 312–314. p.
- Móra Ferenc (1919b): A felelősség. Szegedi Napló, 1919. február 26. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 317–319. p.
- Móra Ferenc (1919c): A halhatatlan forradalom. Szegedi Napló, 1919. március 16. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 320–323. p.
- Móra Ferenc (1919d): Memento. Szegedi Napló, 1919. április 1. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 324–326. p.
- Móra Ferenc (1919e): Ellenforradalmasdi Szegeden. Szegedi Napló, 1919. április 10. In: Vajda László (1962): Móra Ferenc útja 1917–1919. Szeged: Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyve, 117. p.
- Móra Ferenc (1919f): Személyes kérdésben. Szegedi Napló, 1919. május 8. In: Vajda László (1962): Móra Ferenc útja 1917–1919. Szeged: Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyve, 122–123. p.
- Móra Ferenc (1919g): Nemzeti ünnep. Szegedi Napló, 1919. október 5. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 327–328. p.
- Móra Ferenc (1923a): Konstrukció bombával és ököllel. Szeged, 1923. február. 22. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 348–351. p.
- Móra Ferenc (1923b): Zajosan derülnek. Szeged, 1923. március 2. Közreadja: In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 355–357. p.
- Móra Ferenc (1923c): Mohács. Világ, 1923. augusztus. 29. Közreadja: In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 377–381. p.
- Móra Ferenc (1926): Ünnepnapon. Délmagyarország, 1926. március 16. In: Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 497–499. p.
- Móra Ferenc (1930): Forradalmi emlékek. In: Móra Ferenc: Ezek az évek 1914–1933. Budapest: Genius. Elérhető: <http://>

mek.oszk.hu/05200/05283/05283.htm#38 (A letöltés időpontja: 2018. január 28.)

Móra Ferenc (1967): Memento. Móra Ferenc összegyűjtött művei. Budapest: Magvető Könyvkiadó.

Móra Ferenc (2014): Címtelen könyv. Budapest-Szeged: Wesley Kiadó-Móra Ferenc Múzeum.

Péter László (1965): Juhász Gyula a forradalmakban. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Péter László (1989): Móra Ferenc. Kiskunfélegyháza: Kiskunfélegyházi Városi Tanács.

Vajda László (1962): Móra Ferenc útja 1917-1919. Szeged: Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyve.

JEGYZETEK

¹ Az eddig publikálatlan forrás a SZTE Klebelsberg Könyvtár kéziratárában található. A dokumentum autográf, vagyis Móra Ferenc saját kézzel írta. A szöveg hét darab számozott lapon maradt fenn. A vezércikket szöveghűen közöljük, a forrásszöveg helyesírásának megfelelően.

² Héjjas Iván különítményesei 1919 novemberében több tucat kommunista szimpátiával vádolt kecskeméti embert hurcoltak az orgoványi erdőbe, ahol ólmosbotokkal összeverték, majd kegyetlen módszerekkel (például élve eltemetés, trágyalébe fojtás) kivégezték őket.⁹Valuch Tibor „demokrata magyar közírónak” nevezi Kovács Imrét, aki „demokrata beállítottságából eredendően rendíthetetlen ellenfele volt a totális rendszereknek, az ezeket képviselő eszméknek és embereknek. Nyilvánvalóan ez vitte az antifasiszta mozgalomba, és ebből (is) ered következetes kommunizmusellenessége is” (Valuch 2013: 273).

¹⁰E beszéde után 19 nappal, 1947. február 25-én, Kovács Béla, az FKGP főtitkára elhurcolása napján az eljárással szembeni tiltakozásképpen Kovács Imre kilépett pártjából, a Baloldali Blokk részét képező Nemzeti Parasztpártból. Kovács Imre parlamenti beszéde megtalálható: Nemzetgyűlési Napló 1945–1947. V. kötet.

Excerpts of a passionate flirting story - Mora and the political arena

Konstantin Medgyesi

Ferenc Móra as a socially sensitive journalist has started to turn toward public questions. Mora's elemental sense of justice is also evident in his early publicity and his political ambitions became more pronounced in the 1910s. As we know he had a direct public role as well in 1918-19 and with the appearance of the counterrevolutionary era his deep frustration was formed in politics. His public interest did not disappear in the 1920s and 1930s but he did not undertake the passionate flirtation with politics again. Commenting on public affairs remained only for his secret love letters towards the end of his life.

A szépségkereső Móra Ferenc – A Szegedi Műbarátok Köre 1917. évi pünkösdi kiállításának dokumentumai a Somogyi-könyvtár gyűjteményében

Csizmadia Edit*

* Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, Szeged

Kulcsszavak

Móra Ferenc,
Szeged
Szegedi Műbarátok Köre
könyvtár
múzeum
író
képzőművészet
műgyűjtés
egyesület
kiállítás

library
museum
exhibition

Absztrakt

Szeged képzőművészeti életének a századfordulótól 1914-ig tartó lendületét az első világháború kirobbanása törte meg. Száz évvel ezelőtt, 1917 tavaszán alakult meg a Szegedi Műbarátok Köre, a korszak legjelentősebb művészeti társulása és mozgalma. Az alkalmi egyesület májusban helyi műgyűjtők alkotásaiból rendezett kiállítást a hadiárvak segélyalapja javára. A tárlat katalógusához Szépségkeresők címmel Móra írt előszót. A poétikus cikk – Lugosi Döme szerint – „tulajdonképpen Móra Ferenc beköszöntője múzeumigazgatói minőségében és hitvallása a művészetekről”.

Az esemény háttere – az 1917-es év Szegeden és Móra életében

Az első világháború negyedik évében a 112 ezres város egyre súlyosbodó ellátási nehézségekkel küzdött, amin a Haditermény Részvénytársasággal kötött szerződéssel igyekezett úrrá lenni. 1917 januárjában a közgyűlés hattagú közéleti tanácsot hozott létre. A közéleti hivatal szeptembertől a belvárosi fiúiskolában (Árpád tér) működött. A gazdasági nehézségek mindinkább fokozódtak. 1917-ben az úgynevezett ellátatlan személyek legnagyobb része már az elsőrendű közszükségleti cikkeket, lisztet, zsírt, cukrot, burgonyát, tüzelőt, ruhát stb. is alig vagy egyáltalán nem tudta beszerezni. A cipőhiány miatt gyermekeik egy részét nem járatták iskolába. A Délmagyarország szeptember elején a háború alatti szegedi áremelkedéseket mintegy 600%-osnak mondja. Az alkalmazotti fix fizetések (pl. a magán-tisztviselőké) legfeljebb 100%-kal emelkedtek, sőt akadtak olyanok, akik még 1917-ben is a háború előtti fizetésből nyomorogtak. A helyi lapok nem egyszer „*az uzsora városának*” nevezték Szegedet.

A Szegedi Híradó Tisztviselők kiskertjei című cikkében írt arról, hogy Szegeden a „*tisztviselőnyomor*” enyhítésére a város – többek között – közterületeket, városi földeket parcellázott fel, mellyel „...*a tisztviselőket és alkalmazottakat szeretné visszavezetni a közös kenyéradóhoz, a földhöz.*” (Szegedi Híradó 1917a)

1917-re már nagyszámú menekült érkezett Szegedre. Foglalkoztatásuk, számukra lakás biztosítása a város feladata volt. Márciusban a hadigondozó intézmény újabb és újabb adománygyűjtést szervezett a hadiárvak és az özvegyek segélyezésére.

A történelmi események – az első világháború küzdelmei a fronton és a hátszágban – szorosan összefüggnek a Szegedi Műbarátok Köre kiállítása megszervezésének igényével és céljával. Mórát szociális érzékenysége, szolidaritása közéleti szerepvállalásra ösztönözte. Ez többször is megnyilvánult a háborús években, jelen esetben pedig egy olyan kulturális esemény pártolásában mutatkozott meg, melynek bevétele a hadiárvak javát volt hivatott szolgálni. A kiállítás a Kultúrpalota leendő igazgatójaként is fontos volt számára. A módszeres műtárgygyűjtés, rendszerezés és értékmentés meghonosítása Szegeden célként szerepelt az újszerű, „*menedzser szemléletű*” vezető tervei között. A kiállítást szervező egyesület egyik alelnökeként a tisztikarban is szerepet vállalt: mint a tárlatnak otthont adó Kultúrpalota könyvtáros munkatársa – később igazgatója – vett részt a munkálatokban.

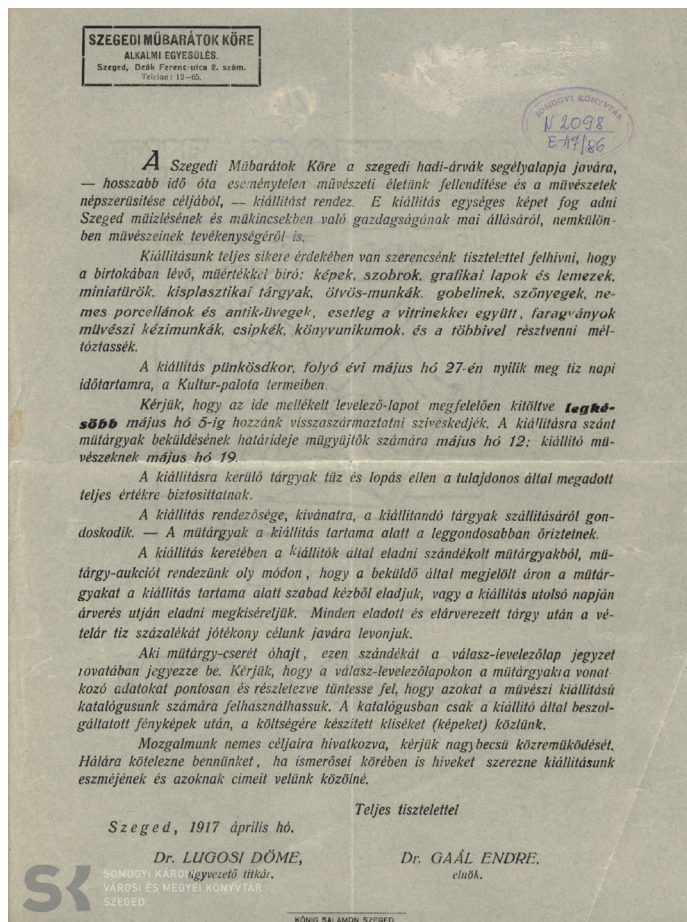
Móra Ferenc pályáján is nagyváltásokat és új feladatokat hozott az 1917-es év. Tömörkény István, a Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum igazgatója, Móra hivatali felettése április 24-én meghalt. Feladatköréit javarészt Móra vette át úgy a Kultúrpalotában, mint

a Dugonics Társaságban vagy éppen a vasárnapi tárcsírásban. Az író így vall erről az időszakról Zempléni Árpádhoz intézett levelében 1917. május 28-án:

„Sok gondot adott az a sok változás is, a mit Tömörkény halála a hivatalban, Dugonics Társaságnál, lapnál okozott s ez mind az én gondom volt: megfelelő emberek keresése, személyi surlódások elegyengetése stb. Mind nem nekem való szerep; az ki született passzivitás vagyok s a kit az élet szüntelen aktivitásra kényszerít, – hála istennek, mégis minden kibogozódott és rendbe jött.”

„...szébbé akarják tenni a szegedi életet” – az „ad-hoc” egyesület rövid története

A Szegedi Hiradó 1917. április 8-i tudósításában a következőket adta hírül: „Régi vágya a szegedi műgyűjtőknek, hogy egyesületbe tömörülve fejtenek ki eredményes működést Szegeden, azonban a részvétlenség miatt sohasem valósulhatott meg. Most végre néhány lelkes műbarát Taussig-Tardos Ármin szegedi rézkarc-művész műtermében elhatározta, hogy pünkösdre műkiállítást fognak rendezni. Ezen az első megbeszélésen azt is elhatározták, hogy formálisan megalakulnak s éppen ezért a műgyűjtő közönséghez körlevelet intéznek és az érdeklődőket meghívják az április 15-én tartandó alakuló ülésre. A pünkösdi kiállítás jótékony célú lesz s a műkiállításon kívül képtárlattal és aukcióval lesz egybekötve.” (Szegedi Hiradó 1917b)

1. kép: A Szegedi Műbarátok Köre felhívása 1917 áprilisából. Forrás: Somogyi-könyvtár Helyismereti gyűjtemény

A nagy érdeklődéssel kísért alakuló gyűlésre dr. Szalay József főkapitány elnökletével egy hét múl-

va, április 15-én került sor az iparkamara tanács-termében. A Szegedi Napló április 17-én számolt be az egyesület megalakulásáról, melynek célja egy kiállítás megrendezése „a szegedi műgyűjtők és műbarátok tulajdonában lévő képek, szobrok, iparművészeti tárgyak, a szegedi és a szegedi vonatkozású művészek és iparművészek bevonásával.” (Szegedi Napló 1917)

A műbarátok tárlatát 1917. május 27-én, pünkösdi vasárnapján nyitották meg. A főkiállítást a Kulturpalota első emeleti termeiben és a kupolacsarnokban tekinthették meg az érdeklődők. Ezzel egy időben először nyitotta meg kapuit a nagyközönség számára a Back-múzeum. Begavári Back Bernát szegedi malomtulajdonos, iparmágnás és műgyűjtő, a kiállítás egyik védnöke volt. A Kárász utca 5-ös számú ház első emeletén található magánmúzeuma 1917-ben ötvenkilenc kimagasló értéket képviselő tárgyattal. (Délmagyarország 1917b)

A Szegedi Hiradó még a kiállítási katalógus kiadatása előtt, 1917. május 30-án részletesen beszámolt A szegedi műipari kiállítás című cikkében az eseményről: „A kiállítás anyaga a közönség részére megnyitott Back-muzeumon kívül iparművészeti, szépművészeti, billographiai és autographiai műtárgyakból állt.” Majd másnap A szegedi műbarátok kiállítása című írásban tárlóról tárlóra bemutatta a műtárgyakat, többször hivatkozva a nyomtatott katalógus hiányára. (Szegedi Hiradó 1917c)

Az eredetileg tíznaposra tervezett eseményt, a nagy érdeklődésre tekintettel további tíz nappal meghosszabbították. A kiállítás időtartama alatt hétvégenként felolvasásokat, előadásokat és hangversenyeket tartottak „tárlat sétával”, vagyis tárlatvezetéssel egybekötve. Az egyik ilyen előadás témája a „művészi szép” volt, amire a tanuló ifjúság jutányos áron válthatott jegyet. (Délmagyarország 1917a)

A Szegedi Műbarátok Köre 1917. évi pünkösdi kiállításának dokumentumai közül több (felhívás, meghívó, katalógus és plakát) is megtalálható a Somogyi-könyvtár gyűjteményében, melyek közül a tárlathoz készült plakát és katalógus mint művészi alkotás is említésre méltó. A jeles eseményt jól dokumentáló anyagból itt Móra Ferencnek a katalógushoz írt előszavát emeljük ki, mely a szerző művészetekről, kultúráról alkotott nézeteinek összefoglalásaként, hitvallásaként, valamint ars poétikájaként is értelmezhető.

A szegedi műgyűjtés fellendülése Szalay József nevéhez fűződik, aki 1912-ben írt tanulmányt Műgyűjtés címmel a Színházi Ujság karácsonyi számában. Már ekkor felmerült egy amatőr kiállítás gondolata, de a megvalósulásig nem jutott el. „Ez bizony elmaradt: azonban mint sok más, ugy ezt is aktuálisá tette a háború. A háború árvái! Jóakarátú emberek ugyanis azt találták, hogy a magánosok művészi becsű gyűjtését és helybeli képzőművészek termékeit egyesítve, rendezzünk kiállítást a szegedi hadi árvák javára. Kamatoztassuk a szépet a jóért!” – írta Szalay az ötlet születéséről az 1917-es pünkösdi kiállítás katalógu-

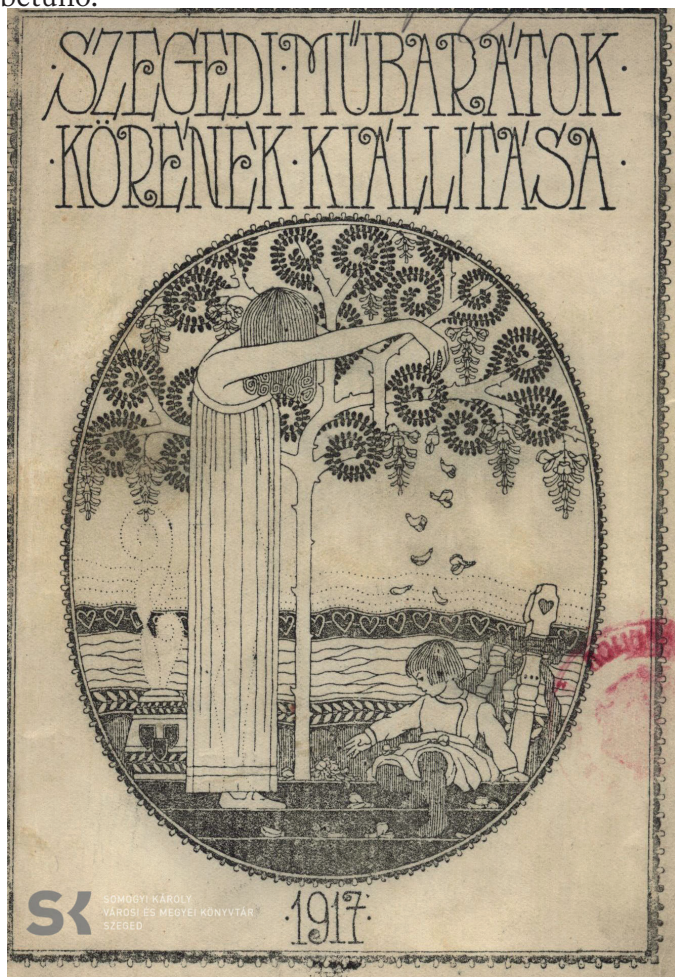
sában újraközölt tanulmányhoz írt bevezetőjében.

A tárlaton kiállították „Dr. Szalay József rendőrkapitány könyv-, kézirat-, exlibris-, autogramm stb. gyűjteményét” is. A már többször említett katalógus Lugosi Döme szerkesztésében látott napvilágot, aki egyben a Szegedi Műbarátok Köre ügyvezető titkára is volt. A bevezető Móra Ferenc Szépségkeresők című előszava, ezt követi Szalay Józsefnek, a szervezőbizottság elnökének idézett tanulmánya és a kiállított tárgyak listája. „Back Bernát kép- és szoborgyűjteményének” bemutatása zárja a kiadványt nyolc képpel illusztrálva. A munka „hirtelen hamar” készült, sajtóhibáktól sem mentesen, kultúrtörténeti értéke mégis kimagasló.

Móra Ferenc saját kezű bejegyzéseivel és szövegjavításaival ellátott példánya a Somogyi-könyvtárban található.

Szecessziós stílus és „formanyelvújítás”

A tárlat művészettörténeti, művelődéstörténeti és képzőművészeti szempontból is kiemelkedő esemény Szeged kulturális életében: így több aspektusból elemezhető. Ha csak a vizuális megjelenést tekintjük, a szecessziós stílus – mind a katalógus borítójának grafikájában, mind a plakát rajzán – szembevetendő.

2. kép: A katalógus „akácfas” borítórajza O. Petrovics Emil szecessziós grafikájával. Forrás: Somogyi-könyvtár

Móra a Szépségkeresők szövegében így fogalmaz a mozgalom kezdeményezőiről: „Hogy kik indították el

a műbarátok karavánját, megmondja ennek a füzetnek az akácfas borítékrajza. Hittel és lelkesedéssel teli emberek szervezték meg, akikben megvan az akácfa reális keménysége és az akácvirágnak a föld felett ringó légiesége. Hogy hová akarnak elérni? Nagyon közelre és nagyon messzire: szebbé akarják tenni a szegedi életet.” A füzet egyedi, szecessziós stílusú „akácfas borítékrajza” a méltatlanul elfeledett O. Petrovics Emil grafikus, honvéd főhadnagy műve, aki az 1910-es évek második felében Szegeden alkotott. Rendszeresen jelentek meg illusztrációi a Lugosi Döme által szerkesztett Szegedi Ujság című társadalmi, művészeti és színházi hetilapban. A katalógushoz készített grafikája egy képbe sűríti a pünkösdi kiállítás céljait. A rajzában megjelenített Tisza és az akácfa – az alföldi puszták jelképe – így sajátos szegedi jelentéssel ruházza fel ezt a kivételesen szép szecessziós alkotást.

„Szimbólumokból rajzolta meg O. Petrovics Emil a Műbarátok kiállításának katalógusát. Olvasóink nagy szeretettel fogadták eddig is az Ö. P. E. rajzokat s ez a szeretet indokolja, hogy külön foglalkozzunk e címrajzzal. Ime a rajz leírása: Hármass lépcsőn (a magasratorés, haladás) áll egy görög tunikás nő (a jótékonyosság). Előtte sudár akácfa (egyiptomi építőmesterek legendás fája) sarjad a lépcsőkből magasba, dus fürtű illatos virágokkal (a haladás dus gyümölcsöket hoz). A női alak mögött a művészet három pajzsával díszített kandelláber három égő lángja ölelkezik az akáclombokkal (a művészet és a természet ölelkezése). A női alak arcát dus hajfürtjei takarják (a jótékonyosság mindenféleképpen szép, akkor is, ha nem látszik az adakozó arca), karját előre nyújtja s virágot szór. A lépcsőn kis fiúcska ül, mögötte gyászfátyolos székelő fejfa mutatja, hogy hadiárva. A háttérben folyik a Tisza, melynek partjait szívek fonják körül, mutatva, hogy a nagyvíz partjainál szerető jótékony szegediek gondoskodnak a hadiárvákról.” – értelmezi a grafika szimbólumrendszerét a Szegedi Ujság 1917. június 3-i számában. (Szegedi Ujság 1917)

A Kultúrpalota homlokzatát ábrázoló kiállítási plakátot Heller Ödön festőművész készítette, aki a pünkösdi tárlat egyik zsűritagja is volt.

A Szépségkeresők allegorikus címe és szemléletmódja a szecesszió szépségkultuszával rokon. A művészeteket érintő gondolatokról Lechner Ödön Magyar formanyelv nem volt, hanem lesz című „programbeszédének” sorai jutnak eszünkbe: a magyar stílusú szecesszió úttörője a népművészet formavilágát emelte a „magas építészet” szférájába. „A magyar formanyelv ma ott tart, ahol százötven év előtt tulajdon anyanyelvünk. El volt hanyagolva, elhagyatva, főuraink megvetették és németül beszéltek, nemeseink és az országgyűlés nyelve latin volt és íme most?!” (Lechner 1906)

Móra – bő tíz évvel később – így fogalmaz a Szépségkeresők szövegében a népművészet „tisztáforrásáról”: „Nekünk nincs stílusunk se cselekedeteinkben, se életünk külső tartozékaiban”. Az író utólag a következő sorokkal egészítette ki az eredeti szöveget: „És üde és igaz a tahiti-i kanakok művészete is és a bihei négerké is és minden népművészet az, mert a nép

az anyaggal és a technikával bensőséges életet élvén, a maga kis művészetében soha izléstelenségbe nem téved.” [...] „Mi városi emberek erről a népművészetről megállapítottuk, hogy „parasztos” és a középosztály a maga úri ízlésével stílustalanná tette az egész népet.” (Móra 1917)

A két gondolatsor – akarva akaratlanul – erősen rímel egymásra.

3. kép: A pünkösdi kiállítás plakátját Heller Ödön festőművész rajzta díszíti. Forrás: Somogyi-könyvtár Helyismereti gyűjtemény

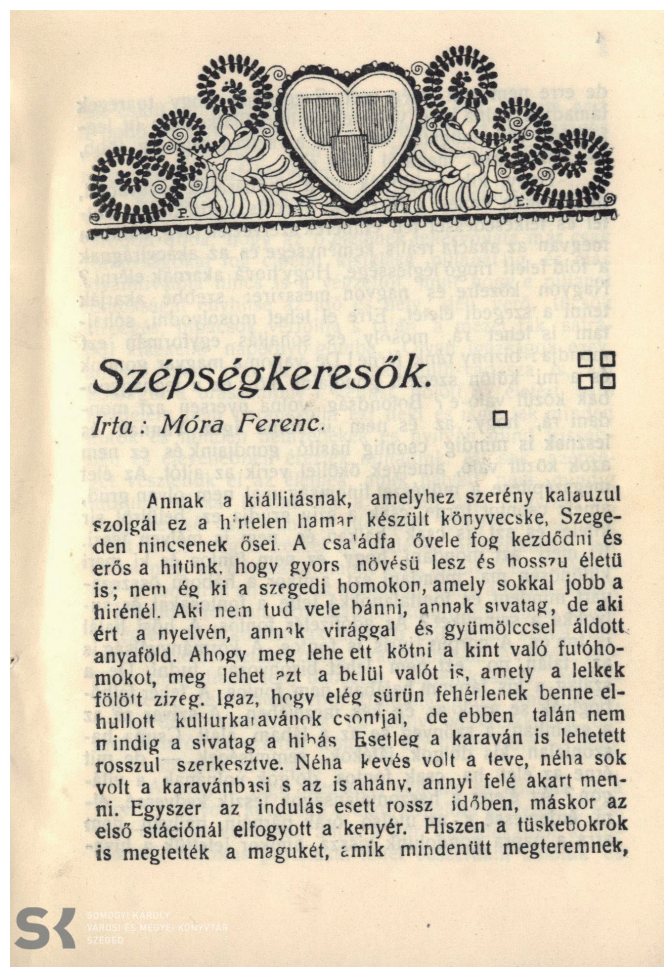
Az ízlés iskolája

Móra Ferenc bevezetője – vagy ahogy a kortárs, Lugosi fogalmaz: „beköszöntője” – a Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum jövőbeni feladatait tekintve is újító gondolatokkal teli. Szeged művészeti értékeinek feltérképezéséről, összegyűjtéséről és megismertetéséről máig érvényes közgyűjteményi feladatokat tartalmaz, legyen az tárgyi emlék vagy írott dokumentum. A tárlat régóta váratott magára, több sikertelen kezdeményezés után egy új fejezetet nyitott a helyi műgyűjtés és műpártolás történetében. Móra bevezetője a gyűjtés fontosságából kiindulva a kulturális élet átfogó, szervező és értékmentő szerepéig jut el. Az írás középpontjában a műízlés tanítása, fejlesztésének fontossága áll, ami az egész város egyéni arculatát, városképét hivatott formálni és gazdagítani.

A város arculatának két tartóoszlopa az árvíz utáni újjáépítés óta az erő és a gazdagság. A fejlesztendő, pontosabban újrafelfedezésre váró „bensőséges szépség”, az ízlés – Móra nézőpontja szerint – ezeket az erényeket csak még erősebbé tenni.

A közvélemény lelkesen fogadta a szegedi művészeti élet fellendítése és a művészetek népszerűsítése érdekében létrejött mozgalmat és kiállítást, de megjelentek kritikai hangok is. A háború veszteségét és a hátszág nyomorát állították szembe a kultúra ügyét szolgáló kezdeményezéssel.

„A szegedi műgyűjtemények és ritkaságok kiállítása, melynek rendezésén lázas buzgalommal munkálkodnak, már eddig is számos értékes holmival gazdagodott. Külön erre a célra készített üveges szekrényben őriznek egy liter tejet, amely nem ment össze. [...] Nagy közönsége lesz egy piros arcú kosztos diáknak. Műtörténeti kritikusok gyanakodnak, hogy a beküldött példány hamisítvány...” (Hüvelyk Matyi 1917)

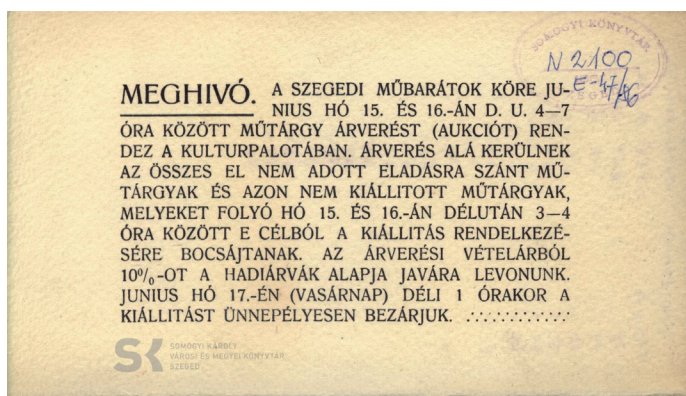

4. kép: Móra Ferenc Szépségkeresők címmel írt bevezetőt a Szegedi Műbarátok Köre 1917. évi kiállításához. Forrás: Somogyi-könyvtár

Erre reagál a Szépségkeresőkben feltett kérdéssel Móra: „De vajon a magyar gondok és mi külön szegedi gondjaink közt ez a legnagyobbak közül való-e?” A választ maga az író adja meg, hiszen a műízlésről vallott gondolatok mellett nagy szerepet kapnak a szövegben azok a sajátos lírai hangnemben megírt sorok, melyekből tükröződik a háború okozta, mindent velejéig átható értékválság, illetve a hétköznapi

élet elvesztett idillje iránti sóvárgás: „Vannak és lesznek is mindig csontig hasító gondjaink és ez nem azok közül való, amelyek ökölrel verik az ajtót. Az élet megépítése a művészet finomságaival nem olyan grund, amely csontot törne, csak a szív grundja ez, belülről sír kifelé és azt is csak halkan és szemérmesen teszi. Ki meri azt mondani, hogy ez nem fontos és ki meri különösen ma mondani ezt, amikor a háború összezavart mindent és fonttalanokká tette a fontosakat és sullyokká a semmiiket? Az adófizetés fontos. A hősi halál is fontos. A corpus juris is fontos. A kormányválság is az, talán, no, ezt nem lehet bizonyosan tudni. De a szalag a kislányom hajában nem fontos. A fehér felhőboglyák se azok az ég kék mezéjében. A szivar se a lábam alatt. Csupa haszontalan kis dolgok, játékok, semmiségek, – de mit érne az élet, ha csak fontos dolgok volnának a világon? Az életet a haszontalanságok teszik kedvessé, élni érdemessé s az utolsó órák párnáin nyilván nem arra a napra gondolunk vissza, amikor letettük a hivatali esküt, ami valóban fontos volt, hanem arra a bohó esküre, amit súgva mondunk a buzavirágos mezőben s minék nem volt más tanúja, mint egy sárgarigó a nyárfahegyben.”

A kiállítás zárásaként 1917. június 15-én és 16-án a Kultúrpalotában árverésre bocsátották az el nem adott műtárgyakat. (Délmagyarország 1917c)

5. kép: Meghívó a kiállítást záró aukcióra. Forrás: Somogyi-könyvtár Helyismereti gyűjtemény

Bár a Szegedi Műbarátok Köre „ad-hoc” egyesülés a kiállítás után – a terveknek megfelelően – feloszlott, mégis nagyhatásúnak bizonyult Szeged kulturális életében. A mozgalom nyomán alakult meg 1920-ban a Múzeumbarátok Egyesülete, mely szoros kapcsolatot teremtett a város műértő közönsége és a Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum között, s ebben Móra Ferenc kulcsszerepet vállalt. Lugosi Döme Műgyűjtés Szegeden címmel megjelent visszaemlékező írásában így fogalmaz: „Lehet, hogy Móra Ferenc után lesz még jobb igazgató, aki többet tesz, de az ő működéséhez fűződnek a korszerű rendezések, új osztályok létesítése és a múzeumi kiállítások eszméje.” (Szeged 1923)

IRODALOM

Katalógus a Szegedi Műbarátok Köre 1917. évi pünkösdi kiállításához. Szerk. Lugosi Döme. (Szeged, 1917)

Lechner Ödön: *Magyar formanyelv nem volt, hanem lesz.* (Budapest, 1906)

Lengyel András: A bibliofil Szalay József. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve: Studia Historiae Literarum et Artium*, 4. p. 83–99. (Szeged, 2004)

Móra Ferenc: Szépségkeresők. In: *Szegedi Műbarátok Körének Kiállítása*. Katalógus. p. 3–9. (Szeged, 1917)

Móra Ferenc levelezéséből. Sajtó alá rend. Kőhegyi Mihály, Lengyel András. p. 72–73. (Kecskemét, 1979)

Szalay József: Műgyűjtésről. In: *Szegedi Műbarátok Körének Kiállítása*. Katalógus. p. 10–16. (Szeged, 1917)

Szelesi Zoltán: Festészet és szobrászat. In: Gaál Endre (szerk.): *Szeged története 3/2.* köt. p. 1135. (Szeged, 1991)

Szelesi Zoltán: Móra és a képzőművészet. In: *Hevesi Szemle*, 1979/4. p. 2–3.

Szelesi Zoltán: Műgyűjtés Szegeden. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1984/85-1.* p. 293–296. (Szeged, 1986)

Szelesi Zoltán: Szeged képzőművészete. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1972/73-2.* p. 101. (Szeged, 1975)

Tóth Ede–Gaál Endre: Szeged a világháborúban. Politikai viszonyok. Az őszirózsás forradalom győzelme (1914–1918) In: Gaál Endre (szerk.): *Szeged története 3/2.* köt. p. 846–849. (Szeged, 1991)

FORRÁSOK

Délmagyarország (1917a): *Délmagyarország*, 1917. június. 2. p. 5. A Műbarátok köre.

Délmagyarország (1917b): *Délmagyarország*, 1917. június 3. p. 4. A Back muzeum.

Délmagyarország (1917c): *Délmagyarország*, 1917. június 16. p. 16. A műbarátok aukciója.

Hüvelyk Matyi (1917): *Hüvelyk Matyi*, 1917. április 15. p. 3. Szegedi műgyűjtemények, ritkaságok.

Szeged (1923): *Szeged*, 1923. december 25. p. 15–16. Lugosi Döme: Műgyűjtés Szegeden.

Szegedi Híradó (1917a): *Szegedi Híradó*, 1917. április 3. p. 7. Tisztségviselők kiskertjei.

Szegedi Híradó (1917b): *Szegedi Híradó*, 1917. április 8. p. 8. Szegedi Műgyűjtők.

Szegedi Híradó (1917c): *Szegedi Híradó*, 1917. május 30. p. 3. A szegedi műipari kiállítás.

Szegedi Napló (1917): *Szegedi Napló*, 1917. április 17. p. 2. Megalakult a műbarátok köre.

Szegedi Ujság (1917): *Szegedi Ujság*, 1917. június 3. p. 1. Szimbólumokból.

Ferenc Móra, seeker of beauty - On documents from the Somogyi Library's collection of the exhibition held by the Szeged Society of Friends of Fine Arts, at Pentecost, 1917

Edit Csizmadia

The turn of the twentieth century marked the beginning of the impetus of Szeged's artistic life which ended with the outbreak of the First World War, in 1914. A couple of years later, the Szeged Society of Friends of Fine Arts was founded in the spring of 1917. The organisation soon became the most prominent artistic association and movement of its time. It was originally planned as an ad hoc association which would hold an exhibition in May, 1917, and offer the benefits of the event to support the aid fund of war orphans. A printed catalogue was published to accompany the exhibition. Ferenc Móra wrote the preface of the document and titled it Beauty seekers. Móra's poetic writing – according to Döme Lugosi, editor, journalist and Móra's friend – was his welcome speech as director of the Museum, as well as his credo on art itself.

Móra Ferenc múzeumigazgatói karakterisztikájához - Egy Somogyi Szilveszter polgármesterhez írott levél értelmezése

Kovács-Krassói Anikó*
Medgyesi Konstantin*

* Móra Ferenc Múzeum, Szeged

Kulcsszavak

Móra Ferenc
múzeum
igazgató
gyűjtemény

Ferenc Móra
museum
director
collections

Absztrakt

Móra Ferenc 1917-ben, Tömörkény István váratlan halála után kapott igazgató kinevezést a szegedi Kultúrpalota élére. A háború után anyagilag is, emberi erőforrások tekintetében is nehéz helyzetben lévő múzeumnak elhivatott vezetőjévé vált, innovatív, látogatóbarát, újszerű intézkedései nyomán a múzeum népszerűsége folyamatosan nőtt. Egy új osztály létrehozásán, a folyamatos gyűjteménygyarapításon és átadásokon túl Móra Ferenc volt, aki az épület bővítését hangsúlyosan javasolta.

Tanulmányunkban a Móra-levelezés azon darabja kerül fókuszba, mely a múzeum épületével kapcsolatos problémára keres megoldást. „Tudom, hogy az én életemben már nincs remény a múzeum kibővítésére és páratlan leleteinek méltó elhelyezésére, amiket csak az utókor fog igazi értékük szerint megbecsülni.” –írta 1931. augusztus 6-án Somogyi Szilveszter polgármesternek, melyben átfogóan elemzi a Kultúrpalota működésének aktuális állapotát. Álma 1955-ben vált valóra.

Móra Ferenc legendásan nagy levelező hírében állt, magánéleti szempontból és hivatali teendői tekintetében is. A levelekben is valósággal játszadozott a szavakkal, gondolatokkal, a nyelvhasználat igazi mestere volt.

A most először publikált levél sokat elárul Móra Ferenc igazgatói-múzeumvezetői felfogásáról, a szegedi közgyűjtemény akkori viszonyairól.

A múzeumtörténeti jelentőségű forrás 1931. augusztus 6-i keltezésű. A dokumentum Móra Ferenc aláírásával, de nem az ő kézírásával olvasható; címzettje Somogyi Szilveszter polgármester, aki Móra igazgatósága alatt mindvégig a múzeumügy támogatója volt. Móra Ferenc 1904-től lett a Városi Múzeum és Könyvtár munkatársa. Június 1-jétől napidíjas gyakornokként a természettudományi gyűjtemény rendszerezésében vett részt, majd ugyanazon év őszétől az intézmény könyvtárosa lett. A következő években megkezdte régészeti jellegű tudományos munkáját is. Ezzel párhuzamosan a Szegedi Napló újságírója, 1913-1919 között főszerkesztője volt. A múzeum élére Tömörkény István váratlan halála után került. A legendás előd 1917. április 24-én hunyt el. Móra Ferenc egyetlen pályázóként jelentkezett a megüresedett pozícióra, és az igazgatói kinevezését július 12-én kapta meg.

„A Kultúrpalotában, a festett vásznak, kitömött madarak, a szivárványszárnyú, preparált pillangók, a faragott kövek és az őskori leletek, valamint a másfélszázazernyi

könyv meghitt csöndű hajlékában az első pillanattól kezdve otthon érezte magát.” – írta Móra és a Kultúrpalota kapcsolatáról Magyar László újságíró, a néhai igazgató egykori barátja (Magyar 1965: 66).

A közölt levél születésekor Móra már több mint 14 esztendeje irányítja a Kultúrpalotát, s 27 éve dolgozik a „sokablakos” épületben. 1931-ben már országosan ismert népszerű íróember és megfellebbezhetetlen tekintélyű kulturális menedzser – ahogy ma mondanánk.

1931-ben – noha soha nem volt egy erős dongájú ember – ereje teljében van. Bátran kezdeményezhet, javasolhat. Senki, ő maga sem gondolta, hogy életéből már csak két és fél esztendő van hátra. A látszat szerint egészséges, aki a jövőt tervezi.

A dokumentum születésekor az ország (és a világ) a nagy gazdasági világválság következményeitől szenved. A Somogyi Szilveszternek írott levél formailag arról szól, hogy az intézményvezető kezdeményezi a múzeumnak és a könyvtárnak helyt adó Kultúrpalota épületének kibővítését. 1931-ben a gazdasági válsághelyzet miatt nem tűnt túl reálisnak, hogy Szeged városa egy ekkora beruházásba kezdjen.

1931 nyarán összeomlott a nemzetközi bankrendszer, Magyarország devizatartalékai kimerültek, államcsőd fenyegetett. A Bethlen-kormány július

13-án háromnapos bankzárlatot vezetett be a teljes pénzügyi összeomlás elkerülése érdekében. A gondok olyan súlyúak voltak, hogy a több mint egy évtizede kormányfői pozícióban lévő Bethlen István augusztus 24-én lemondott hivataláról (Romsics 2010.: 168). Egyértelmű, hogy a múzeumépület bővítéséről szóló mórjai javaslat – ha felszínesen vizsgáljuk – augusztus 6-án nem számított jól ütemezettnek. Értelmezésünk szerint azonban Móra felvetése csak formálisan szólt az épület kiterjesztéséről. Tudnunk kell, hogy a megelőző években Móra a nyilvánosság előtt már többször is felvetette, hogy a jövőben hasznos lenne elgondolkodni a Kultúrpalota kibővítésén. Ez a munka végül 1955-ben történt meg. Hogy a kibővítés 1931-ben nem reális, azt Móra is sejtette, ezért írta e gondolatot a levélben: *„Az én életemben már nincs remény a múzeum kibővítésére és páratlan leleteinek méltó elhelyezésére.”*

Az 1931-es levél igazi célja az volt, hogy meggyőzze az intézmény fenntartóját, a szegedi városvezetést, hogy a régészeti ásatásokról bekerülő leletanyag tárolása („régiségtár”) érdekében inkább áldozzanak be múzeumi belső tereket, ahol korábban festményeket őriztek. Móra azt kívánja elérni, hogy a régészeti munka ne ütközzön akadályba amiatt, hogy nincs hely az ásatásokon előkerülő tárgyak tárolására. A szöveg illusztrálja: a múzeumigazgató koncepciójában sokkal fontosabb, hogy a régészeti feladatokat el tudják végezni, minthogy a festményeknek legyen kellő terük. Móra szemében a régészet egyértelmű elsőbbséget élvezett a képzőművészettel szemben. (Ahogy Nagy Imre művészettörténész megállapította, 1920 és 1935 között a szegedi múzeum képzőművészeti gyűjteménye érdemben nem bővült [Nagy Imre 2002: 138]).

A dokumentumban több olyan részt találhatunk, amelyek megmutatják, hogy milyen érveket használ Móra a régészeti érdekek védelmében. *„Ma már az a helyzet, hogy a Kultúrpalotának legnagyobb tudományos értéket képviselő s európai viszonylatban egyetlen nyilvántartott és megbecsült része a régiségtár, amelynek értéke egyre fokozódni fog.”* – írja a levélben az igazgató. A régészet prioritása melletti érvként említi, hogy az ásatásokról szóló híradások szerte Európában öregbítik Szeged hírnevét: az aktuális klárafalvi ásatásokról szóló információkat átvette a németországi és svájci sajtó, amint a levélben írja: *„egy hét lefolyása alatt 14 német és svájci napilap híradásait tudatták velem a külföldi lapszerényirodák.”* Sajnálkozik a képtár, a képzőművészet visszaszorítása miatt, de intézménye hosszú távú érdekeit megítélése szerint a régészet jobban szolgálja. Múzeumtörténeti nézőpontból visszatekintve ki kell mondanunk: Mórának igaza volt. A régészeti munkákkal Móra Ferenc megalapozta a szegedi közgyűjtemény országos presztízsét. Móra 1932-ben a szegedi egyetem díszdoktora lett, a felterjesztésben a javaslattevő professzorok kiemelték: a régészeti leletek szakszerű múzeumi elhelyezése érdekében Móra mindig „minden lehetőt” megtett (Péter 1989: 57). Földes Anna, Móra Ferenc monográfusa szerint Móra a „sok titkú föld szerelmese” volt. (Földes 1977: 100).

Igazi kommunikációs hadműveletnek tekinthető e levél megfogalmazása. A pozícionált cél a kibővítés népszerűsítése volt, de a reális célkitűzés a képtár bezárásának hallgatólagos elfogadtatása lehetett. Ehhez az egyébként igazgatói hatáskörben meghozható döntéshez kívánt Móra városvezetői támogatást szerezni. A levél egy valódi imázsszöveg. Nem véletlenül nevezi Lengyel András irodalomtörténész „modern médiaszemélyiségnek” Móra Ferencet (Lengyel 2005: 72-78). Móra igazi kommunikátor, aki lenyűgöző nyelvi erővel képes az általa képviselt ügyet, ügyeket népszerűsíteni. A most közölt forrásban a közgyűjtemény reputációját is igyekszik erősíteni. Hitelesen érvel amellet, hogy a szegedi könyvtár kiemelkedő szerepet visz a vidéki Magyarország kulturális életében, *„az ország legnagyobb és legelőbb vidéki könyvtáraként”* említi intézményét. Briliáns módon képes a negatív és a pozitív kommunikáció elemeit váltogatni. Az egyik mondatában kifejti, hogy a helyhiány miatti *„visszafejlődést”* nem tudja többé megakadályozni, a kollekciók gyarapodása *„a minimumra süllyedt”*, de utána összintézményi szempontból pozitív jövőképet vázol: hitet tesz amellet, hogy *„a szegedi idegenforgalom elsőrangú tényezőjévé lehet”* majdan a szegedi múzeum.

A szöveg üzenete egyértelmű: Móra felelős vezető, a nehézségek ellenére jó irányt képes szabni az általa vezetett közgyűjteménynek. A levélben a múzeumigazgató ars poetica jelleggel áll ki az ásatások fontossága mellett: *„A tudománynak és a városnak egyformán szolgálunk akkor, ha kibasznljuk azt a kedvező körülményt, hogy a szegedi határ kifogyhatatlan bányája a régészeti leleteknek. Sajnos, ez a bánya állandóan veszélyeztetve van. [...] vétkes közömbösség volna arra az álláspontra helyezkedni, hogy az ásatásokat jobb időkre kell hagyni, mert, ami a földben van, az jó helyen van. Csak az van jó helyen, ami a múzeumokban van.”* – szögezi le Móra Ferenc. Ez a szövegrészlet és az egész most közölt dokumentum is bizonyítja, hogy a mórjai múzeumfelfogás szíveközepe a régészet.

Méltóságos Polgármester Úr!

Az utolsó fél évtized folyamán állandóan hangoztattam nagy nyilvánosság előtt, mint fölöttes hatóságaimnak a Kultúrpalota kibővítésének szükségességét, minden alkalommal rámutatván arra, hogy ha ez meg nem történik, a zsúfoltságnak olyan következményei lesznek, amelyekért felelősséget nem vállalhatunk.

Mivel a körülmények kérésem teljesítésének nem kedveznek, most már csakugyan arra jutottunk, hogy a vezetésemre bízott intézmények fejlődése megakadt, de a visszafejlődést sem tudom többé megakadályozni. A könyvtárat egyelőre ettől a veszedelemtől megmenti az a másik veszedelem, hogy az intézet dotációjának restringálása következtében az évi gyarapodás a minimumra süllyedt, mélyebbre, mint a könyvtár ötven éves fennállása alatt eddig bármikor. De a minimális gyarapodás mellett is odaérünk öt év alatt, hogy a könyvraktárban, az úgynevezett fő könyvtárban egyetlen új könyvet sem tudunk elhelyezni s ezzel az ország legnagyobb és legelőbb vidéki könyvtára a megkövesedett, halott könyvtárak sorsára jut.

A múzeumnál ez a helyzet már évekkel ezelőtt beállott. A hadtörténelmi és művelődéstörténelmi osztályokat már hat évvel ezelőtt likvidálni kellett, mert csak így tudtam terjeszkedni a régiségtárral – jobb hely híján a szuterénben. A numizmatikai gyűjteményt a tárlókból a szekrénybe kellett zsúfolnom, így ezt az osztályt elvontam a közönség elől, az azóta beérkezett festményeket a városi hivatalokban kellett deponálni.

Most egy lépéssel tovább kell mennünk s megkezdenuk a képtár visszafejlesztését egyelőre az utolsó képtári terem bezárásával, mert az idei ásatásom ládákat megtöltő anyagát már sehol sem tudom elhelyezni, hacsak a képtár helyiségeit fel nem használom.

Nem szívesen teszem ezt, hiszen az intézet fennállása óta a képtár a reprezentatív osztályunk, a közönség nem veszi szívesen, ha annak egy része elvonatik tőle. Viszont ma már az a helyzet, hogy a Kultúrpalotának legnagyobb tudományos értéket képviselő s európai viszonylatban egyetlen nyilvántartott és megbecsült része a régiségtár, amelynek értéke egyre fokozódni fog. Lehet, hogy itthon, Szegeden, túlértékelésnek tetszik ez az állítás, – épp azért szabad legyen igazolásomul csak arra hivatkoznom, hogy mikor pár hét előtt rövid kommunikét adtam ki a szegedi sajtónak, a klárafalvi ásatások befejezéséről negyednapra már átvette azt a németországi és svájci sajtó. Löw Immanuel felsőházi tag úr volt az első, aki külföldi nyaralásából "örvendetes meglepetésül" beküldötte nekem a Berliner Tageblattnak az ásatásokkal foglalkozó számát s egy hét lefolyása alatt 14 német és svájci napilap híradásait tudatták velem a külföldi lapszelvényirodák.

Annyi hiábavaló kísérlet után nem akarok most kitérni arra, kitévén magam a félreértés veszélyének, hogy a szegedi idegenforgalom elsőrangú tényezőjévé lehetne tenni a szegedi múzeumot, de legyen szabad arra rámutatnom, hogy nem elfogultság az részemről, ha minden erőm megfeszítésével igyekszem előmozdítani régiségtárunk fejlesztését. A tudománynak és a városnak

egyformán szolgálunk akkor, ha kihasználjuk azt a kedvező körülményt, hogy a szegedi határ kifogyhatatlan bányája a régészeti leleteknek. Sajnos, ez a bánya állandóan veszélyeztetve van, mert a halmokat lehordják, felforgatják, szőlővel beültetik s akkor, amikor az őskori urnák száját az eke szaggatja vétkes közömbösség volna arra az álláspontra helyezkedni, hogy az ásatásokat jobb időkre kell hagyni, mert, ami a földben van, az jó helyen van. Csak az van jó helyen, ami a múzeumokban van, – természetesen kellően preparálva és megfelelően kiállítva.

Tudom, hogy az én életemben már nincs remény a múzeum kibővítésére és páratlan leleteinek méltó elhelyezésére, amiket csak az utókor fog igaz értékük szerint megbecsülni. De ha erről ma nem lehet is szó, legalább legyenek megmentve és biztonságba helyezve a három-négyezer éves kincsek, amelyeket, ha veszendőbe mennek, csakugyan nem lehet pótolni. Ezért vagyok kénytelen arra készíteni Méltóságodat, legyen kegyes hozzájárulni abhoz, hogy a képtár utolsó terme elzárassék és régiségtári raktáru legyen felhasználható.

Mert sajnos, csak raktározásról lehet szó, hiszen az újabb leletek kiállítására, noha azon kitisztítva, rendbehagyva, konzerválva készek állnak arra, már évek óta azért sem gondolkodhatunk, mert nemcsak kiállítási termeink, de kiállítási szekrényeink sincsenek. De ha már ezen a módon nem szolgálhatjuk is a jelent, legalább az utókor ne vethesse szemünkre azt, hogy még csak el se raktároztuk a számára azt, amit évezredek óta megőrzött a magyar alföld.

Szeged, 1931. augusztus 6.
Somogyi Szilveszter polgármesternek

IRODALOM

Földes Anna (1977): *Így élt Móra Ferenc*. Budapest: Móra Könyvkiadó.

Lengyel András (2005): *A „másik” Móra*. Szeged: Bába Kiadó.

Magyar László (1966): *Móra Ferenc élete*. Budapest: Móra Könyvkiadó.

Nagy Imre (2002): A képzőművészeti gyűjtemény. In: Lengyel András (szerk.): *A hagyomány szolgálatában. Történeti ismertető Szeged és Csongrád megye múzeumairól*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 136-143. p.

Péter László (1989): *Móra Ferenc*. Kiskunfélegyháza: Kiskunfélegyházi Városi Tanács.

Romsics Ignác (2015): *Magyarország története a XX. században*. Budapest: Osiris Kiadó.

JEGYZETEK

¹ Móra Ferenc Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjtemény lsz: 2014.8.31.

377 / 1937.

Szegedi
Állami Levéltár

Méltóságos Polgármester úr!

Az utolsó felvétel alapján állandóan hangsúlyosam így a nyilvánosság előtt, mint föléltés kéréséimnek a Szeged városi önkormányzat részéről, minden alkalommal rámutatván arra, hogy ha ez meg nem történik, a fontosságukat olyan következményei lehetnek, amelyekért a felelőséget nem vállalhatom.

Mivel a közelmúltban kérték a költségvetésről nem beszéltem, most már csatolva oda juttattunk, hogy a városra bízott intézmények fejlődése nemcsak megakadt, de a város fejlődését sem tudom tovább megakadályozni. A költségvetés egyelőre ebből a veszedelemről megmenti az a másik veszedelem, hogy az intézet dotációjának restringálása következtében az évi gyarodás a minimumra süllyed, mégis több, mint a költségvetés ötven éves fennállása alatt eddig bármikor. De a minimális gyarodás mellett is odaérünk öt év alatt, hogy a költségvetésben az igényezett költségvetésben egyelőre új költségvetést sem tudunk elkészíteni s ezzel az ország legnagyobb és legelőbb vidéki költségvetése a megkövetelt, halott költségvetés sorára jut.

A múzeumnál az a helyzet már évekkel ezelőtt beállott. A hadtörténelmi és művelődéstörténelmi osztályokat már hat évvel ezelőtt felhívni kellett, mert csak így tudtam fenntartani a régióval - jobb hely híján a múzeumi célra nem alkalmas szűrtörvényben. A múzeumi célra nem alkalmas szűrtörvényben.

a tartóléptől székrekényekbe kellett szorítanom s így ezt az osztályt elvonnom a közönség elől. Tudott dolog az is, hogy a képtárban 2 1/2 év óta nem tudunk újabb beszerzést elhelyezni s az azóta beérkezett festményeket a városi hivatalokban kellett depozálni.

Most egy lépéssel tovább kell mennünk s megkezdenuünk a képtár visszafejlesztését egyelőre az utolsó képtári terem bezárásával, mert annyira megelégedtem mindenféle műzeális anyaggal már a szülősegraktárak is, hogy az ideiglenes átadásra leadható megtöltött anyagát már sehol se tudom elhelyezni, ha csak a képtár helyiségeit fel nem használom.

Nem szívesen leszem ezt, mert hiszen az intézet felállítására óta a képtár a reprezentatív osztályunk s a közönség bizalmára nem veszi szívesen, ha annak egy része elvonatik tőle. Hiszen ma már az a helyzet, hogy a Széchenyi-palotának legnagyobb tudományos értéket képviselő s európai viszonylatban egyetlen nyilvánított és megbeszélte része a régi képtár, amelynek értéke egyre fokozódni fog. Lehet, hogy ittthon, Szegeden, illetéktelenek lesznek az az állítás, - éppúgy azért szabad legyen igazolásomul csak arra hivatkoznom, hogy mikor pár hét előtt rövid kommunikációt adtam ki a szegedi sajtónak, a károlyfalvi átvitelt befejezéséről, negyednapra már átvette azt a németországi és a svájci sajtó. Lőrinc Immanuel felhívta, hogy az ir volt az első, aki külföldi nyaralásából "örvendeztes megtelepedésim" beküldötte nekem a Frankfurter Tageblatt-nak a szegedi eseményekről foglalkozó számát s egy hét leforgása alatt 14 német és svájci napilap híradásait eladatták velem a külföldi lapozóhelyirodáknak.

Bonyi hírrel való hírrelés után nem akarok most kitérni arra, hiszen magam a felbecsülés veszélyének, hogy a szegedi idegenforgalom előrangú is-

Szegedi
Állami Levéltár

megjövéré lehetne tenni a szegedi múzeumot, de legyen szabad arra rámutat-
nom, hogy nem elfogultság az részéről, ha minden erőm megfeszítésével igek-
szem előmozdítani régiségárunk fejlesztését. Tudományunk és a várossal
egyformán szolgálunk akkor, ha kihasználjuk azt a kedvező körülményt, hogy a
szegedi látár ki foglalatlan bányája a régészeti leleteknek. Sajnos, ez a banya
állandóan veszélyeztetve van, mert a halmskat behordják, felborogatják sző-
lővel beültetik s akkor amikor az őskori urnák száját az óke szaggató
vethes közömböség volna arra az álláspontra helyezkedni, hogy az ásata-
kat jobb időre kell hagyni, mert, ami a földben van, az jó helyen van.
Csak az van jó helyen, ami a múzeumban van, - természetesen kellően pro-
parálva és megfelelően kiállítva.

Tudom, hogy az én életemben már nincs remény a múzeum kibővítésére
és párhuzam leleteinek méltó elhelyezésére, amelyet csak az utókor fog igaz-
ságtétül szemlél megbeszélni. De ha erről ma nem lehet is szó, legalább
legyenek megmentve és biztonságba helyezve a három-negyzet éves leletek, amelyek
ha veszélybe mennek, csakugyan nem lehet pótolni. Ezért nagyon kérem, hogy a leletek
méltóságodat, legyen kegyes hozzájárulni ahhoz, hogy a kopiar utolsó lemeze elzáras-
sók és régiségári sakként legyen felhasználható.

Mert sajnos, csak raktározásról lehet szó, hiszen az újabb leletek kiállí-
tásán, noha az az kiállítás, rendezés, konzerválva legyen állnak arra,
már évek óta azért se gondolhatunk, mert nemcsak kiállítási terméink, de
kiállítási szaktényezőink bausemnek. De ha más ezen a módon nem szolgálhatunk
is a jelenti, legalább az utókor ne vethesse szemünkre azt, hogy meg csak el
se raktározásunk a számára azt, amit évszázadok óta megőrzött a magyar
al föld.

Kély Endre lelkelt.

Szeged, 1934. augusztus 6.

Mimfari

1934. aug.

29.692/1931.sz.-

Eredeti ben:

A közművelődési szakbizottsággal leendő letárgyalás és javaslatétel végett kiadom Dr.vitéz Szabó Géza tanácsnok urnak.

Miről Dr.vitéz Szabó Géza tanácsnokról értesitem.

Szeged, 1931. augusztus 8.-

[Signature]
előadó.

[Signature]
polgármester.

Kiadó: Összes iratok exp.-

SZEGED SZAB. KIR. VÁROS
29692 ÉRK. 1931 AUG. -7.
IKTATÓ HIVATALA

Szeged köz. kir. város polgármesterére
2364.
Szeged IV.

SZEGED SZAB. KIR. VÁROS
00830 ÉRK. 1933 JAN. -7.
IKTATÓ HIVATALA

Móra Ferenc $\frac{46}{IV.}$

830/
H6/1933. n.

[Signature]

*Endomás ul volgal, levélben
ben leendő appala megjelöléssel, hogy a kultúr-
történeti bizottságok feladatát valamelyiküknek
Szeged, 1933. január 9.-*

[Signature]
h. polgármester.

a Somogyi-Somogyi és városi múzeum igazgatójára

*Méltóság Polgármester Ur!
Mint felül haladott magán levélben
tételné javasolom.
933. I. 5*

*h. polgármester
engedélyt kér a köztársasági
bizottság leendő képviselőjének
és a köztársasági bizottság
tagjainak számára.*

1933 JAN. 11.

1933 JAN. 11.

7267
931
[Handwritten notes and signatures]

Szegedi Állami Levéltár

MFM Irodalomtörténeti Gyűjtemény

2014. 8. 31.

„This is a precious house for me, its crypt is the body of my youth and the source of the purest pleasures of my life.” – Ferenc Móra, the innovative director.

Anikó Kovács-Krassói – Konstantin Medgyesi

Ferenc Móra, after the unexpected death of István Tömörkény, was appointed to be the director of the Palace of Culture of Szeged in 1917. After the war he became a leader of a museum that was in a difficult position in terms of both financial and human resources and his innovative, visitor-friendly, novel actions led to the growing of the museum's popularity. In addition to the foundation of a new department, to the continuous expansion of the collections and excavation works, Ferenc Móra was the one who proposed the enlargement of the building.

In this article we discuss the letter of Móra's correspondence which focuses on his activities concerning the problems concerning the museum's building. „I know that in my life there is no hope of extending the museum building or no hope of replacing its wonderful finds properly – only posterity will value them fittingly to their true values.” – as Ferenc Móra wrote on May 6, 1931 to the mayor of Szilveszter Somogyi in which letter he also analyzes the current state of operation of the Palace of Culture. His dream of an extended museum building became true in 1955.

„... *nagyon szeretem a nyelvet, amin élek...*”

Vészits Andrea

Kulcsszavak

Móra Ferenc
író
nyelv

Ferenc Móra
writer
language

Absztrakt

„Ne tessék tőlem megkérdezni, hogy mi az a veres herkány, mert fogalmam sincs róla nekem se. Ezt a hasonlatot én készen kaptam az apámtól, ő meg az apjától kapta, mint ahogy az én unokám is tovább fogja adni az ő unokájának. Ez a mi családi kincsünk, ami talán már a hét vezér óta egyik nemzetünkről a másikra ragad. Egyebet nem jussolnak értőlem se az ivadékaim, de ezt rájuk hagyom, ahogy vettem.” (Móra Ferenc) Ehhez hasonló érdekes, izgalmas Móra-idézeteket vesz sorra esszéisztikus írásában Móra Ferenc dédunokája, Vészits Andrea.

„*Nagyon szeretem a nyelvet, amin élek*”

Ez az egyik legkedvesebb Móra idézetem, mert nagyon pontosan megragadja az író és az embert is. Persze azt a címet is adhattam volna az előadásomnak, hogy „*Műzsaabrak és Ezeregyéjszaka*”.

1887-ben Nyesző Juhász Anna egyszerű kenyérsütő asszony, aki mindössze egy télen át járt iskolába és olyan szegények voltak, mint a templom egere, egy kakas árért vásárolt egy Ezeregyéjszaka meséit a kislfiának, akit megragadott és egy életre elvarázsolt Aladdin története. Attól fogva ő is kincskereső akart lenni és az is lett, szenvedélyesen kereste az ősei kincsét és végül meg is találta a szavakban, a magyar nyelvben. A magyar nyelv volt a kis Ferkó szelleme, akit – akár csak Aladdin – kiszabadított a palackból, és aki teljesítette minden kívánságát. Ugyanis a szavak történeteket teremtettek, s Ferkó ezekkel a történetekkel harcolt a hideg, az éhség, a nyomor és a megaláztatás ellen. Aztán író lett belőle, aki minden olvasójával megosztotta és megosztja még ma is ezt a megtalált kincset.

Arra, hogy ezt Móra Ferenc is így gondolta, bizonyíték a veres herkány, illetve ennek az előadásnak a mottója: „*Ne tessék tőlem megkérdezni, hogy mi az a veres herkány, mert fogalmam sincs róla nekem se. Ezt a hasonlatot én készen kaptam az apámtól, ő meg az apjától kapta, mint ahogy az én unokám is tovább fogja*

adni az ő unokájának. Ez a mi családi kincsünk, ami talán már a hét vezér óta egyik nemzetünkről a másikra ragad. Egyebet nem jussolnak értőlem se az ivadékaim, de ezt rájuk hagyom, ahogy vettem.”

Móra Márton szenvedélyes olvasó volt, akinek a „fantáziája nem hagyott nyugtot és mindig olyan cifraságokat varratott vele a subákra, amik többre voltak neki, mint amennyit értek.” A maga módján ő is művész volt. Juhász Anna pedig a mesebeli kenyérsütő asszony, aki sose fogyott ki a meséből. Móra Ferenc csodálatos nyelvi gazdagságot kapott tőlük, amit ahogy nőtt, csak gyarapítottak a szomszédok, a tágabb környezet. Ezt később úgy fogalmazta meg, hogy őt Félégyháza tette íróvá: „*Az én írásaimban félégyházi nap süt, félégyházi szél fúj, félégyházi sárgarigó futyul.*” A mórói stílus sajátossága, hogy az egész gyerekkorát, a szűkebb és tágabb környezet adta élményeket, a természetközelséget motívumként beledolgozta az írói nyelvébe, attól lett olyan gyönyörű, színes, gazdagon áradó.

Sok csodaszép és nagyon kifejező szó származik a gyerekkorából. Kár, hogy ma már kevesen használják ezeket.

eltiedel – elvesz;
patallérozik – csatangol;
cickéz – ugrat;
nyelvcsaplár – szószátyár;

felejtkezük – szórakozik;
 lekváros kalafantyula – lekváros batyú;
 gyepenhegyes – dalia, büszke járású;
 szürenkezik, szürenkező, elszürenkezik – pihen;
 tátorján idő – viharos, orkánszerű idő;
 fenerospóra – a peronoszpóra helyi neve, egyfajta magyarosítása, hogy értelme legyen.

A sok jellegzetesen félegyházi szó közül az egyik kedvencem a **pétermacska**, ami nem egy Péter nevű cica, hanem egy mókás példa a nyelv félreértésből való gazdagodására. Móra gyerekkorában, Félegyházán voltak olyan kiskunok, akik úgy gondolták, hogy a pétermacska annál jobban szolgál, minél büdösebb. Persze csak a Daru utca környékén uralkodott ez a világnézet, ami nagyon is világnézet volt, ugyanis a pétermacska a világ világítására szolgált. Tudnivaló, hogy a kiskunok a telet is telecskének nevezték, meg a napot is napocsának, sőt az istent is istenkének, így minden jussuk megvolt rá, hogy a kőolajat meg petróleumocskának becézzék. Ez azonban hosszú volt, ezért Móra Ferenc Borbás keresztapja lecsökkentette **petrómocskára**, Borbás keresztanyja csinált belőle **petrómacskát**, és Kis Eszik szomszéd száján lett belőle a szép, értelmes **pétermacska**, amit már csakugyan nem lehetett tovább magyarosítani.

Móra Ferenc nagy előszeretettel használta a népnyelvi szavakat, de sokszor nem egy az egyben. Jellegzetes mórjai szóalkotás, hogy a népnyelvi szavak igekötős módosításait használja – **belegyőződik, megfájósodik, beleparancsol, kihujjánt, bekeszegel, bekallantyúz**. Sokszor képzett érdekes, új igéket: **vétkell, meszill, szirtell, muszájít, miszerintezik, szeretreméltóskodik, testvéresít, holttetemkedik**. Az új szavak képzésének érdekes példája, hogy amikor hoztak egy olyan rendeletet, amely szerint a hivatalnokok maguk tartoznak tintáról, tollról gondoskodni, mert ezentúl nem kapnak, Móra két új szót talál ki, a **megtintálanítást** és a **megtolltalanítást**.

A félegyházi és a szegedi népnyelvben a nincstelen szó ősi alakja volt használatos, a **nincsetlen**. Móra is ezt használta, s ennek a mintájára alkotta meg a **fajvédetlenek** szót a nincsetlen, falusi szegényekre a rendszer haszonélvezőivel, a fajvédőkkel, „*faj védettekkel*” szemben. Aktuális szó lesz ez lassan megint.

Vannak olyan szavak is, amiket Móra Ferenc talált ki:

avicska – avult és ócska;
 makulamák – pöttöm;
 belevegyeledik – beleleegyedik a társalgásba;
 esőcsináló intézet – meteorológiai intézet;
 szívmatra – amikor az ember nem beteg, mégse tud aludni, mert el van nehezdedve a szíve;
 csillagkvártély – mennyország.

Móra „*természetközeli*” szóképei:
 örömkök ritka pillangói
 gondok sűrű denevérei
 muslinca csillagok

virágszemű jövendő
 jegenyeszegte határ
 habsörényes hullámparipák – ezt a Tiszával kapcsolatban írta, mert nagyon szerette a folyót.
 geológiai lisztmező – a homok
 homokból font kötél
 mosott égbolt
 molnárszemű csillagok – nagyon fényesre vannak súrolva
 Gyakran emlegette az **égi mezők csillagkavicsolt útjait**, ahol egyszer majd ő is sétálgatni fog

A családjához és az életéhez fűződő szóképek, hasonlatok.

Édesanyjáról, aki nagyon korán őszült:

A hajába már 25 esztendősen beleragadoztak a bikanyálak, amiket a gond pókok fonogatnak, Nem volt életében egy pihenőnapja, egy piros pántlikányi öröme.

Ha rossz hírt kapott, mintha fecske villant volna el a szeme előtt.

Amikor rosszul ment nekik, elfogta a Jóisten a kenyerünk mellől a szalonnát.

Mert úgy megy a világ sora, hogy szűr vágja a fát, ködmön gyűjt belőle tüzet, palást melepszik mellette.

Gyerekként sokszor nyárnak öltözött – mezítláb, lengén.

Amikor kiment a szabadba pihenni: **szellőzködik a lelkem.**

Amikor elszomorodott: **hiába tapsikoltak rám a lombok.**

Amit elfelejtett az kifakult az emlékezés tarka kendőjéből.

Amikor már befutott író volt és mindenféle méltóságosok is keresték a társaságát, kicsit gunyorosan azt írta: **olyan nagy úrral barátkoztam, hogy énvelem ma nem lehet gyalog beszélni.**

Aki nagyon fontos volt neki : **betörné érte homlokával az eget.**

Amikor beteg: **olyan náthás vagyok, mint egy cethal.** Annyira szerette a Tiszát, hogy magát is a folyóhoz hasonlította: **az életem színén halk és lomha folyású, mint a Tisza itt a ház tövében.**

És még két csodaszép kép:

Az ősi törvény alszik a lelkükben, mint a tejútban a fény.

Atomjaimban a protonok körül ijesztő távolságban kering az elektronok naprendszere.

Az írói, újságírói és múzeumigazgatói munkájával kapcsolatos szóképek:

kutyanyelv – hosszában kettévágott, keskeny lap a kutyanyelv, mindig arra írt akár cikket, akár szépirodalmat. „*Igy hívják tolvajnyelven a kéziratpapírt, vagy azért, mert az írás kutyamunka, vagy azért, mert lefetyelés.*”

Nem véletlen, hogy az „Ének a búzamezőkről” címet adta a legszebb regényének, mert a búzamező központi szerepet foglalt el a nyelvi gondolkodásában:

csak a búzamezők mernek még harsogón zöldellni, a szélesen kiterített bársonyabroszok a teremő Isten asztalán;

meddő búzamezőm, a félig felszántott papír;

béresek és ispánok nélkül szántunk vetünk a papírosmezőkön, bár egyetlen hold sincs reánk telekkönyvezve ebből a hazából;

az alkotásnak van olyan fázisa, amikor magától nő a vetés.

De ide kapcsolódik, ahogy magáról és az írókról gondolkodik: álomrétek kaszása, aki a szeleknek gyűjtöm a szénaboglyát.

Az irodalom akkori és sajnos mai helyzetéről alkotott véleményét fejezi ki nagyon szemléletesen azzal, hogy macskaasztalnál ül az irodalom – a gyerekeket ültették külön a kisasztalhoz, akik a felnőttek szerint még nem tudtak rendesen viselkedni.

múzsaaabak – rövidszivar, pettyes virszinia és a pörkölt mogyoró, ez kellett Móra Ferencnek az alkotáshoz, ezzel étette a múzsákat;
ólomszerű – nyomda;
neve mellé deleaturt írt a halál, az élet nem nagyon logikus korrektora;
amikor ásatott – aszalódom a gödrök partján;
a múzeummal kapcsolatban: nagyon szerettem a hivatalom, még ha az nem is szeretett viszont;
amikor meghalt – letette az élet hivatalát.

A szívvel és az ésszel kapcsolatos szóképei:

a szívemig szolgált az ölelés;
szívünkbe szedni örökségnek;
egy dobbanású szívvel az egy ég alatt;
a szívembe beletört a gond tövise;
okos ember tövisekkel bátyázza körül a szívét, hogy le ne legeljék a szamarak – hozzátenném, nagyon hülye számárnak kellett annak lenni, aki az ő szívét le nem legelte...
szépeszű;
eszefeletti – szórakozott;
ész dolgában rendesen ki van ruházkodva;
beleadj a eszt;
vagy ahogy Mórára is mondták gyerekkorában: nem úgy szolgál az esze, mint más rendes embernek.

Az én gondolataim nem járnak sarkantyús csizmában, biz azok csak mezítláb járnak szegénykék, de legalább a maguk lábán, így meg nem messzire lehet jutni – ezt az irodalmi társaságokkal kapcsolatban írta.

Vannak gondolatok, amik szöges csizmában szaladoznak a homlokom mögött – ezt akkor

írta, amikor a kommun után az életét fenyegették.

Gondolataim felhőfutása.

Nagyon szerette a napszakok változását, gyakran használta a régies naptámadat és napáldozat szavakat is:

az ablakra rábarnul az alkonyat;
szőkül az éjszaka;
vannak szép hajnalok, amiknek piros pántlika ég a hajukban;
vannak szobák, ahol bent kel fel a nap és belülről süt kifele a világba.

A térbeli és időbeli távolságok megnevezésére is sajátos kifejezéseket használt. Ha valami távol volt, akkor messzillelem. Ha közel, akkor egy macskaugrásnyira, egy futamodásnyira, egy csirkefutamnyira. A városháza csak egy miatyánknyira van az iskolától. Ami az idő múlását illeti, szerette használni azt a kifejezést, hogy egy félszivarnyi idő.

És a kedvencem az „Ének a búzamezőkről”-ből: Hány üveg spumantival hosszabbak már az esték és hány csókkal rövidebbek az éjszakák.

A félműveltséget kifigurázó kifejezései:
kapicitális eszmetehetség;
rugalmas ló;
egyen meg téged az abszolút.

Az indulatszavak, káromkodások azért különösen érdekesek, mert Móra nem volt indulatos ember, mindig azt mondogatta, hogy „nem szoktam én haragudni azért se, amiért érdemes volna”. Szelíd és udvarias ember volt, aki még a szomszéd kandúrjának se mondta, hogy sicc, hanem azt, hogy „cicuskám, nem lennél szíves más irányba orientálódni?” Mert zárójelben jegyezzük meg, Móra Ferenc bolondja volt a macskának, míg a haja fekete volt és a szíve piros.

Ez nem nagy tralla – nem nagy ügy;

ha valamire rálegyintett: tudja a macska, bánja a ménta, vagy esetleg bánja a mándruc;

ha kicsit felmérgetett, akkor következett a nagyon is édes:
mákos teringette, mézes borongatta vagy a vicces bújjon beléd a bújócska;
ha már tényleg nagyon mérget volt: a nehézség cifrázza ki a füle gombját vagy tarrka kuttya tarrka, kacsarringón kuttyorodott farrka!

De saját bevallása szerint káromkodás gyanánt legtöbbször a plumpudding –ot használta, aki szegény amúgy egy mazsolás sütemény.

De annyira nem volt káromkodós, hogy magának a káromkodásnak is volt nála egy vicces körülírása, hogy az illető visszafelé imádkozgatja a mindenszentek liturgiáját.

Ha valaki feleslegessé vált, azt ezzel bocsátotta el:
most pedig obsit, amerre a nap süt vagy fújjon el a
szél a talpad alatt.

Vagy kicsit erősebben: **Hozta a jégeső az urakat.
Hordja el a szélvész az asszonyságokat.**

Ha valami nem sikerült: **szélvész vetette, ménkű
boronálta.**

Amikor meghívást kaptam a Móra konferenciára,
sokat gondolkodtam azon, hogy miről is beszéljek,
hiszen ma megint olyan világ van, amikor Móra
Ferenc minden sora dermesztően aktuális és ha élne,
talán megint veszett destruktív hírébe kerülne. De
aztán tanácskoztam vele, és arra jutottunk, hogy a mai
Magyarországon olyan hatalmas a megosztottság és
olyan magasra csap a gyűlölet, hogy olyasmiről kell
beszélni, ami összeköt, ahelyett, hogy elválasztana.
És ilyen a mi csodálatos nyelvünk, mindannyiunk
öröksége, ami Mórával szólva úgy alszik a lelkünkben,
mint tejútban a fény.

S ennek szellemében egy Móra idézettel fejezném be:
Nekem az Alföld nyitva felejtett nagy imádságos
könyv, amit folyékonyan olvasok. A hóban
megmosdott barna földek lassú kizöldülése, a
megtisztuló vadvizek megkékülése, a dús vegetáció
pillanyitogatása, a fűnek láthatatlan növése és az
a fölséges gesztus, amivel a havat virágzó fák alól
elinduló magvető elszórja az életet, mint ahogy az
Isten elszórta a teremtéskor a csillagokat az égen,
ilyen tavasz, ilyen grandiózus és egyéni, nincs máshol
kereken a világon.

Móra Ferenc legszebb elköszönése így hangzott:
Isten veled és gyöngyharmat!

Úgy hogy én is így búcsúzom. Isten Önökkel és
gyöngyharmat!

„... I really love the language on which I live”

Andrea Vészits

„Do not ask me what is a „veres herkány” because I also have no idea about it. I got this metaphor from my father and he got it from his father as my granddaughter will continue to give to his granddaughter. This is our family treasure which probably has been stuck from one of our nations to the next since the reigning of the seven leaders. My descendants will not inherit from me anything else but I will leave it to them as I have bought it.” (Ferenc Móra) Interesting and exciting Móra quotes are examined in this essay by Ferenc Móra's great-granddaughter, Andrea Vészits.